
9. TEISMAI. PROKURATŪRA

9.1. TEISMAI

9.1.1. Teisminės valdžios konstitucinė paskirtis

Teismų funkcija – vykdyti teisingumą (Konstitucijos 109 straipsnio 1, 2 dalys)

Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 8 d. nutarimas

<...> Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas teisėjo ir teismų nepriklausomumas yra skirtas užtikrinti teisingumo vykdymą, kuris yra išskirtinė teisminės valdžios funkcija (pagal Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalį teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai). Kaip yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas, teisingumo vykdymo funkcija lemia teisėjo ir teismų nepriklausomumą; teisėjas gali vykdyti teisingumą tik būdamas nepriklausomas nuo byloje dalyvaujančių šalių, valstybės valdžios institucijų, pareigūnų, politinių ir visuomeninių susivienijimų, fizinių ir juridinių asmenų (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d., 2004 m. gegužės 13 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalį, yra ne kartą konstatavęs (*inter alia* 1999 m. gruodžio 21 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2007 m. spalio 24 d., 2008 m. sausio 21 d., 2012 m. rugsėjo 25 d. nutarimuose), kad teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves; iš Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies teismams kyla pareiga teisingai ir objektyviai išnagrinėti bylas, priimti motyvuotus ir pagrįstus sprendimus (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d., 2008 m. rugsėjo 17 d., 2011 m. sausio 31 d., 2012 m. rugsėjo 25 d. nutarimai); Konstitucijoje įtvirtintas teisingumo principas, taip pat nuostata, kad teisingumą vykdo teismai, reiškia, kad konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teismo teisingo sprendimo priėmimas; konstitucinė teisingumo samprata suponuoja ne formalų, nominalų teismo vykdomą teisingumą, ne išorinę teismo vykdomo teisingumo regimybę, bet, svarbiausia, tokius teismo sprendimus (kitus baigiamuosius teismo aktus), kurie savo turiniu nėra neteisingi (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas). Kaip ne kartą konstatuota Konstitucinio Teismo aktuose, vien formaliai teismo vykdomas teisingumas nėra tas teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d., 2008 m. sausio 21 d., 2011 m. sausio 31 d., 2012 m. rugsėjo 25 d. nutarimai).

Teisminė valdžia; teismų konstitucinė paskirtis ir kompetencija – vykdyti teisingumą

Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 16 d. sprendimas

Pagal Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalį teismai yra viena iš valstybės valdžią vykdančių institucijų. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad teismai – jurisdikcinės institucijos – vykdo teisminę valdžią, kuri, kaip ir įstatymų leidžiamoji bei vykdomoji valdžios, yra visavertė valstybės valdžia, viena iš Konstitucijoje įtvirtintų valstybės valdžių (2006 m. kovo 28 d. nutarimas). Konstitucinė teismų paskirtis ir kompetencija –

vykdyti teisingumą (2006 m. birželio 6 d. nutarimas). Teisingumo vykdymo funkcija lemia teisėjo ir teismų nepriklausomumą <...>.

9.1.2. Teismų sistemos

Teismų instancinės sistemos paskirtis

Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. sprendimas

<...> Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad teismų instancinės sistemos paskirtis – šalinti galimas žemesnių instancijų teismų klaidas, neleisti, kad būtų įvykdytas neteisingumas, ir šitaip apsaugoti asmens, visuomenės teises ir teisėtus interesus (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. kovo 28 d., 2012 m. gruodžio 6 d., 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimai), taip pat kad bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos paskirtis – sudaryti prielaidas aukštesnės instancijos teismuose ištaisyti bet kurias fakto (t. y. teisiškai reikšmingų faktų nustatymo ir vertinimo) ar bet kurias teisės (t. y. teisės taikymo) klaidas, kurias dėl kokių nors priežasčių gali padaryti žemesnės instancijos teismas, ir neleisti kokioje nors bendrosios kompetencijos teismų nagrinėtoje civilinėje, baudžiamojoje ar kitos kategorijos byloje įvykdyti neteisingumo (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas). Teisingumas vykdomas visada paliekant galimybę ištaisyti galimą klaidą (Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d., 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimai).

9.1.3. Teisėjo ir teismų nepriklausomumas, jo garantijos

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas

Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. sprendimas

<...> Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje (<...> 1999 m. gruodžio 21 d., 2001 m. vasario 12 d., 2001 m. liepos 12 d., 2004 m. gegužės 13 d., 2006 m. gegužės 9 d. ir kituose nutarimuose) yra atskleisti įvairūs iš Konstitucijos kylančio teisėjo ir teismų nepriklausomumo aspektai.

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ne kartą konstatuota, kad teisminės valdžios paskirtis ir konstitucinė kompetencija – vykdyti teisingumą; teismai turi pareigą teisingai ir objektyviai išnagrinėti bylas, priimti motyvuotus ir pagrįstus sprendimus. Teisingumo vykdymo funkcija lemia teisėjo ir teismų nepriklausomumą; teisėjas gali vykdyti teisingumą tik būdamas nepriklausomas.

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas – vienas esminių demokratinės teisinės valstybės principų. Šis principas visų pirma reiškia teisėjo ir teismų, vykdančių teisingumą, nepriklausomumą. Teisėjas gali vykdyti teisingumą tik būdamas nepriklausomas nuo byloje dalyvaujančių šalių, valstybinės valdžios institucijų, pareigūnų, politinių ir visuomeninių susivienijimų, fizinių ir juridinių asmenų (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d., 2004 m. gegužės 13 d., 2006 m. sausio 16 d. nutarimai).

Konstitucijoje įtvirtintas teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas įpareigoja įstatymų leidėją nustatyti tokias teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijas, kurios užtikrintų teismo nešališkumą priimant sprendimą, neleistų kištis į teisėjo ir teismo veiklą įgyvendinant teisingumą (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas). Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje konstatuota, kad teisėjo ir teismų nepriklausomumas, taip pat jų nešališkumas gali būti užtikrinami įvairiomis

priemonėmis, *inter alia* įstatymais įtvirtinant jų procesinį nepriklausomumą, teismų organizacinį savarankiškumą ir savivaldą, teisėjų statusą, teisėjo socialines (materialines) garantijas (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2006 m. lapkričio 27 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimai).

Teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų visumos vertinimas leidžia teigti, kad jos tarpusavyje yra glaudžiai susietos (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas). Teisėjo ir teismų nepriklausomumo apskritai negalima vertinti pagal kokį nors vieną, kad ir labai reikšmingą, požymį. Todėl visuotinai pripažįstama, jog pažeidus kurią nors iš teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų gali būti pakenkta teisingumo įgyvendinimui, kiltų pavojus, kad nebus užtikrinamos žmogaus teisės ir laisvės, nebus garantuota teisės viršenybė (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas).

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas nėra savitiksliis dalykas – tai yra būtina žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sąlyga; svarbiausias kriterijus, kuriuo būtina vadovautis vertinant teisėjo ir teismų nepriklausomumą, yra tas, kad nepriklausomumas yra ne privilegija, o viena svarbiausių teisėjo ir teismo pareigų, kylanti iš Konstitucijoje garantuotos žmogaus teisės turėti nešališką ginčo arbitrą, būtina nešališko ir teisingo bylos išnagrinėjimo sąlyga (*inter alia* Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimai). Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytos teisėjo ir teismų nepriklausomumą įtvirtinančių garantijų visumos pagrindu turi būti sudaromos sąlygos užkirsti kelią bet kam kištis į teisėjo ar teismo veiksmus priimant nešališką ir teisingą sprendimą (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d., 2006 m. kovo 28 d. nutarimai).

Teisėjo procesinis nepriklausomumas

Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. sprendimas

Vienas iš teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo aspektų yra teisėjo procesinis nepriklausomumas, apimantis *inter alia* teismo savarankiškumą sprendžiant visus su nagrinėjama byla susijusius klausimus, – tik pats teismas sprendžia, kaip jam reikėtų nagrinėti bylą. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad teisėjas neprivalo jokiai valstybės institucijai ar pareigūnams aiškintis dėl savo nagrinėjamų bylų (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas). Teisėjo procesinis nepriklausomumas yra būtina nešališko ir teisingo bylos išnagrinėjimo sąlyga (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas).

Teisėjo sprendimus proceso įstatymų nustatyta tvarka gali peržiūrėti ir pakeisti ar panaikinti tik aukštesnės pakopos teismas (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad teismų instancinės sistemos paskirtis – šalinti galimas žemesnių instancijų teismų klaidas, neleisti, kad būtų įvykdytas neteisingumas, ir šitaip apsaugoti asmens, visuomenės teisės ir teisėtus interesus (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. kovo 28 d., 2012 m. gruodžio 6 d., 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimai), taip pat kad bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos paskirtis – sudaryti prielaidas aukštesnės instancijos teismuose ištaisyti bet kurias fakto (t. y. teisiškai reikšmingų faktų nustatymo ir vertinimo) ar bet kurias teisės (t. y. teisės taikymo) klaidas, kurias dėl kokių nors priežasčių gali padaryti žemesnės instancijos teismas, ir neleisti kokioje nors bendrosios kompetencijos teismų nagrinėtoje civilinėje, baudžiamojoje ar kitos kategorijos byloje įvykdyti neteisingumo (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas).

Teisingumas vykdomas visada paliekant galimybę ištaisyti galimą klaidą (Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d., 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimai).

Iš Konstitucijos kylančios bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos negalima interpretuoti kaip varžančios žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų procesinį savarankiškumą: aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai (ir tų teismų teisėjai) negali kištis į žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų nagrinėjamas bylas, teikti jiems kokių nors privalomų ar rekomendacinio pobūdžio nurodymų, kaip turi būti sprendžiamos atitinkamos bylos, ir pan.; tokie nurodymai (nesvarbu, privalomi ar rekomendacinio pobūdžio) Konstitucijos atžvilgiu vertintini kaip atitinkamų teismų (teisėjų) veikimas *ultra vires* (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d., 2006 m. gegužės 9 d. nutarimai).

Pažymėtina, kad šios oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos, atskleidžiančios bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos paskirtį ir bendrosios kompetencijos teismų procesinį savarankiškumą, *mutatis mutandis* taikytinos ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtiems specializuotiems teismams.

Teisėjų vienodo teisinio statuso principas

Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. sprendimas

Pagal Konstitucijos 109 straipsnio 3 dalį teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo. Visi teisėjai, vykdydami teisingumą, turi vienodą teisinį statusą tuo atžvilgiu, kad negali būti nustatomos nevienodos teisėjo nepriklausomumo vykdam teisingumą (sprendžiant bylas), savarankiškumo garantijos. Joks teisėjas, vykdydamas teisingumą, nėra ir negali būti pavaldus jokiai kitam teisėjui ar kurio nors teismo (*inter alia* teismo, kuriame dirba, taip pat aukštesnės grandies ar instancijos teismo) pirmininkui (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d., 2010 m. birželio 29 d., 2011 m. vasario 14 d. nutarimai).

Teisminės valdžios savireguliacija ir savivalda

Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. sprendimas

Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, kad teisminės valdžios visavertiškumas ir nepriklausomumas suponuoja jos savireguliaciją ir savivaldą, kuri apima *inter alia* teismų darbo organizavimą, teisėjų profesinio korpuso veiklą (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2006 m. gegužės 9 d. nutarimai).

Svarbus Teismo – savarankiškos valstybės valdžios – savivaldos elementas yra Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija, patarianti Respublikos Prezidentui dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų. Šios teisėjų institucijos konstituciniai įgaliojimai yra susiję su teisminės valdžios, kaip profesiniu pagrindu formuojamos valstybės valdžios, ir tam tikrų teisminę valdžią vykdančių teisėjų korpuso narių, įstatymo nustatyta tvarka paskirtų arba išrinktų į minėtą specialią teisėjų instituciją, dalyvavimu priimant sprendimus dėl teisėjų karjeros (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas). Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija yra atsvara Respublikos Prezidentui, kaip vykdomosios valdžios subjektui, formuojant teisėjų korpusą (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai).

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, be kita ko, konstatuota, kad iš Konstitucijos kylantis negalimumas atleisti teisėją iš pareigų be Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos

patarimo yra labai svarbi teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantija, viena iš priemonių, padedančių visų be išimties teismų teisėjams apsaugoti nuo valstybinės valdžios ir valdymo institucijų, Seimo narių ir kitų pareigūnų, politinių partijų, politinių ir visuomeninių organizacijų, kitų asmenų kišimosi į teisėjo ar teismo veiklą (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas).

Kaip pažymėta Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarime, Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija nėra vienintelis Teismo, kaip savarankiškos valstybės valdžios, savivaldos elementas; pagal Konstituciją įstatymų leidėjas, paisydamas konstitucinio teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo, kitų Konstitucijos nuostatų, turi įgaliojimus įstatymu įtvirtinti ir kitas teisminės valdžios savivaldos institucijas, nustatyti jų sudarymo tvarką, įgaliojimus ir kt.; maža to, siekiant užtikrinti teisminės valdžios savivaldos veiksmingumą, taip pat atsižvelgiant į tai, kad savavaldė teisminė valdžia pagal Konstituciją negali būti pernelyg centralizuota, kai kurios tokios kitos institucijos netgi turi būti sudarytos (visų pirma teisėjų (ar jų atstovų) susirinkimas, be kurio Teismo, kaip visavertės, savarankiškos valstybės valdžios, savivalda apskritai neįmanoma); reguliuodamas su tokių institucijų sudarymu susijusius santykius, įstatymų leidėjas turi plačią diskreciją.

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas (Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 8 d. nutarimas

Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalyje yra nustatyta, kad teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi. Pažymėtina, kad teisėjo ir teismų nepriklausomumas – vienas esminių demokratinės teisinės valstybės principų (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2004 m. gegužės 13 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas savo aktuose yra suformavęs plačią oficialiąją konstitucinę teisėjo ir teismų nepriklausomumo doktriną, kurioje konstitucinis teisėjo ir teismų nepriklausomumo imperatyvas aiškinamas konstitucinio teisinės valstybės principo kontekste (Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d., 2010 m. birželio 29 d., 2011 m. vasario 14 d., 2013 m. liepos 1 d. nutarimai).

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas – ne savitikslis dalykas, bet vienas esminių demokratinės teisinės valstybės principų, būtina žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sąlyga. Teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, jai neprieštaraujančiuose įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą (Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d., 2010 m. birželio 29 d., 2011 m. vasario 14 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad teisėjo ir teismų nepriklausomumas yra ne privilegija, bet viena svarbiausių teisėjo ir teismų pareigų, kylanti iš Konstitucijoje garantuotos kiekvieno asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės yra pažeidžiamos, teisės turėti nešališką ginčo arbitražą, kuris pagal Konstituciją ir įstatymus iš esmės išspręstų kilusį teisinį ginčą. Teisėjo nepriklausomumas yra užtikrinamas *inter alia* įtvirtinus teisminės valdžios, kaip visavertės, savivaldą, finansinį ir materialinį techninį aprūpinimą, nustačius teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumo (juo siekiama užtikrinti, kad teisėjas, kad ir kokios politinės jėgos būtų valdžioje, išliktų nepriklausomas ir nebūtų verčiamas taikytis prie galimos politinių jėgų kaitos), teisėjo asmens neliečiamumo, teisėjo socialines (materialines) garantijas (Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d., 2011 m. vasario 14 d., 2013 m. liepos 1 d. nutarimai).

Teisėjų nepriklausomumo garantija – teisėjo atlyginimo ir kitų socialinių garantijų apsauga

Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 8 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas 2001 m. liepos 12 d. priėmė nutarimą, kuriame *inter alia* pažymėjo, kad Seimas, įstatymu nustatydamas teisėjų atlyginimus, turi atsižvelgti į teisminės valdžios bei teisėjo konstitucinį statusą ir negali paneigti iki šio įstatymo priėmimo buvusių teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų, taip pat teisėjų iki tol gauto atlyginimo dydžio.

<...>

<...> 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendime Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad pagal Konstituciją teisėjų atlyginimai turi būti nustatomi įstatymu, jų dydžiai, kaip ir teisėjams nustatytos materialinės bei socialinės garantijos, turi būti tokie, kad atitektų teisėjo konstitucinį statusą ir jo orumą, teisėjų atlyginimai, jiems nustatytos materialinės bei socialinės garantijos gali būti diferencijuojamos pagal aiškius, *ex ante* žinomus kriterijus, nesusijusius su teisingumo vykdymu sprendžiant bylas (pavyzdžiui, pagal asmens darbo teisėju trukmę), teisėjo atlyginimas neturi priklausyti nuo jo darbo rezultatų.

<...>

<...> teisėjas, kuriam tenka pareiga nagrinėti visuomenėje kylančius konfliktus, taip pat asmens konfliktus su valstybe, turi būti ne tik aukštos profesinės kvalifikacijos ir nepriekaištingos reputacijos, bet ir materialiai nepriklausomas, saugus dėl savo ateities (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d., 2007 m. spalio 22 d., 2010 m. birželio 29 d., 2011 m. vasario 14 d., 2013 m. liepos 1 d. nutarimai). Teisėjo atlyginimo ir kitų socialinių (materialinių) garantijų konstitucinės apsaugos imperatyvas kyla iš Konstitucijoje (*inter alia* jos 109 straipsnyje) įtvirtinto teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo, kuriuo siekiama teisingumą vykdančius teisėjus apsaugoti tiek nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios poveikio, tiek nuo kitų valdžios įstaigų ir pareigūnų, politinių ir visuomeninių organizacijų, komercinių ūkinių struktūrų, kitų juridinių ir fizinių asmenų įtakos. Konstitucinis Teismas *inter alia* 2001 m. liepos 12 d., 2007 m. spalio 22 d., 2013 m. liepos 1 d. nutarimuose yra konstatavęs, kad valstybei tenka pareiga nustatyti tokį teisėjo atlyginimą, kuris atitektų teisminės valdžios ir teisėjo statusą, vykdomas funkcijas ir atsakomybę.

Konstitucinis Teismas 2000 m. sausio 12 d., 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimuose yra pažymėjęs, kad sąvoka „teisėjo atlyginimas“ apima visas išmokas, mokamas teisėjui iš valstybės biudžeto. Įstatymų leidėjas, reguliuodamas santykius, susijusius su teisėjų atlyginimų nustatymu, gali įtvirtinti, jog atlyginimas – teisėjo socialinė (materialinė) garantija – susideda ne iš vienos, o iš kelių sudedamųjų dalių, *inter alia* pareiginės algos, priedų, priemokų (Konstitucinio Teismo 2011 m. vasario 14 d. nutarimas).

Šiame kontekste pažymėtina, jog vienas iš svarbių Konstitucijoje įtvirtinto teisėjo nepriklausomumo aspektų yra tai, kad visi teisėjai, vykdydami teisingumą, turi vienodą teisinį statusą *inter alia* tuo atžvilgiu, kad negali būti nustatomos nevienodos teisėjo nepriklausomumo vykdan teisingumą (sprendžiant bylas), savarankiškumo garantijos; kita vertus, teisėjų vienodo teisinio statuso principas nereiškia, kad jų materialinės ir socialinės garantijos negali būti diferencijuojamos pagal aiškius, *ex ante* žinomus kriterijus, nesusijusius su teisingumo vykdymu sprendžiant bylas (pavyzdžiui, pagal asmens darbo teisėju trukmę) (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimai, 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas, 2010 m. birželio 29 d., 2011 m. vasario 14 d. nutarimai).

Pažymėtina, kad Konstitucija draudžia mažinti teisėjų atlyginimus ir kitas socialines (materialines) garantijas; bet kokie mėginimai mažinti teisėjo atlyginimą ar kitas socialines (materialines) garantijas arba teismų finansavimo ribojimas traktuotini kaip kėsinimasis į teisėjų ir teismų nepriklausomumą (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d., 2001 m. liepos 12 d., 2006 m. kovo 28 d. nutarimai, 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas, 2011 m. vasario 14 d., 2013 m. liepos 1 d. nutarimai).

Taip pat pažymėtina, kad pagal Konstituciją kurios nors teisėjo atlyginimo sudedamosios dalies mažinimas didinant kitą teisėjo atlyginimo sudedamąją dalį, kai pats teisėjo atlyginimas nemažėja, nereiskia teisėjo atlyginimo, kaip teisėjo socialinės (materialinės) garantijos, mažinimo (Konstitucinio Teismo 2011 m. vasario 14 d. nutarimas).

Pažymėtina ir tai, kad Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog esant itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai paprastai turėtų būti peržiūrimas ir mažinamas visų valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų finansavimas iš biudžeto lėšų, taip pat įvairių iš valstybės ar savivaldybės biudžeto lėšų finansuojamų sričių finansavimas; jeigu būtų nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad valstybėje susidarius itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai nebūtų galima mažinti tik teismų finansavimo, mažinti tik teisėjų atlyginimų, tai reikštų, kad teismai yra nepagrįstai išskiriami iš kitų valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų, o teisėjai – iš kitų asmenų, dalyvaujančių vykdam atitinkamų valstybės valdžios institucijų įgaliojimus; tokios teismų (teisėjų) išskirtinės padėties įtvirtinimas neatitiktų atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisingumo imperatyvų reikalavimų; bloginti įstatymų numatytas finansines ir materialines technines teismų veiklos sąlygas, mažinti teisėjų atlyginimus galima tik įstatymu, tai daryti galima tik laikinai – kol valstybės ekonominė ir finansinė būklė yra itin sunki; tokiu atlyginimų mažinimu neturi būti sudaroma prielaidų kitoms valstybės valdžios institucijoms, jų pareigūnams pažeisti teismų nepriklausomumą; net ir tuo atveju, kai valstybėje susidaro itin sunki ekonominė, finansinė padėtis, teismų finansavimas, teisėjų atlyginimai negali būti sumažinti taip, kad teismai negalėtų atlikti savo konstitucinės funkcijos ir priedermės – vykdyti teisingumo arba teismų galimybė tai atlikti būtų suvaržyta (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d., 2007 m. spalio 22 d., 2013 m. liepos 1 d. nutarimai).

<...>

Šios konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad tam tikras neesminis kai kurių teisėjų atlyginimų ir kitų socialinių (materialinių) garantijų sumažinimas, susijęs su buvusiu tam tikru teisėjų atlyginimų ir kitų socialinių (materialinių) garantijų teisinio reguliavimo neaiškumu, nestabilumu ir prieštaravimu, galėtų būti pateisinamas pereinamojo laikotarpio, kuriuo buvo formuota atkūrusios nepriklausomybę Lietuvos Respublikos teismų (*inter alia* teisėjų atlyginimų) sistema, išskirtinėmis aplinkybėmis.

Teisėjų socialinių (materialinių) garantijų apsauga, *inter alia* draudimas mažinti įstatymais nustatytą šių garantijų lygį, pertvarkant teisėjų valstybinių pensijų sistemą

Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 14 d. sprendimas (Nr. KT1-S1/2015)

<...> įstatymu nustatyta teisėjų valstybinė pensija yra viena iš Konstitucijos 52 straipsnyje tiesiogiai nenurodytų pensijų rūšių; ji siejama su specialiu asmens statusu – yra skiriama teisėjams už jų tarnybą, kai nutrūksta jų įgaliojimai. Taip pat pažymėtina, kad įstatymų leidėjas turi tam tikrą diskreciją nustatyti šių pensijų skyrimo

ir mokėjimo sąlygas ir dydžius, *inter alia* pertvarkant pensijų sistemą, tačiau tai darydamas jis privalo paisyti Konstitucijos.

Šiame kontekste pažymėtinos ir Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimo nuostatos, susijusios su Konstitucijoje (*inter alia* jos 109 straipsnyje) įtvirtintu teisėjo ir teismų nepriklausomumu:

– teisėjo ir teismų nepriklausomumas yra ne privilegija, bet viena svarbiausių teisėjo ir teismų pareigų, kylanti iš Konstitucijoje garantuotos kiekvieno asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės yra pažeidžiamos, teisės turėti nešališką ginčo arbitrą, kuris pagal Konstituciją ir įstatymus iš esmės išspręstų kilusį teisinį ginčą (1995 m. gruodžio 6 d., 1999 m. gruodžio 21 d., 2001 m. liepos 12 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimai);

– teisėjas, kuriam tenka pareiga nagrinėti visuomenėje kylančius konfliktus, taip pat ir asmens konfliktus su valstybe, turi būti ne tik aukštos profesinės kvalifikacijos bei nepriekaištingos reputacijos, bet ir materialiai nepriklausomas, saugus dėl savo ateities (2001 m. liepos 12 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimai); teisėjo atlyginimo ir kitų socialinių (materialinių) garantijų konstitucinės apsaugos imperatyvas kyla iš Konstitucijoje (*inter alia* jos 109 straipsnyje) įtvirtinto teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo, kuriuo siekiama teisingumą vykdančius teisėjus apsaugoti tiek nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių poveikio, tiek nuo kitų valdžios įstaigų ir pareigūnų, politinių ir visuomeninių organizacijų, komercinių ūkinių struktūrų, kitų juridinių ir fizinių asmenų įtakos;

– iš Konstitucijos kylančios teisėjo nepriklausomumo principo socialinės (materialinės) garantijos (beje, įtvirtintos ir kitų demokratinių valstybių teisėje, taip pat įvairiuose tarptautiniuose aktuose) reiškia, kad valstybė turi pareigą užtikrinti teisėjui tokį socialinį (materialinį) aprūpinimą, kuris atitiktų teisėjo statusą jam einant pareigas, taip pat pasibaigus teisėjo kadencijai (1999 m. gruodžio 21 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimai). Pagal Konstituciją teisėjams nustatytos materialinės ir socialinės garantijos turi būti tokios, kad atitiktų konstitucinį teisėjo statusą ir jo orumą (2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas, 2007 m. spalio 22 d. nutarimas);

– įstatymų leidėjas turi nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų teisėjo ir teismų nepriklausomumą, *inter alia* teisėjo socialines (materialines) garantijas ne tik jam einant pareigas, bet ir nutrūkus jo įgaliojimams; tai darydamas įstatymų leidėjas turi paisyti Konstitucijos normų ir principų; teisėjo socialinės (materialinės) garantijos nutrūkus jo įgaliojimams gali būti įvairios, *inter alia* periodiškai mokamos išmokos, taip pat vienkartinės išmokos ir t. t.; tokių garantijų nustatymo konstitucinis pagrindas yra išskirtinis konstitucinis teisėjo statusas, kurį lemia teisingumo vykdymo funkcija, todėl jos gali priklausyti tik nuo su konstituciniu teisėjo statusu susijusių aplinkybių, tačiau negali būti traktuojamos kaip pakeičiančios kitas socialines (materialines) garantijas, kurios buvusiam teisėjui turi būti užtikrinamos kitais pagrindais, taip pat ir tais, kurie yra bendri visiems dirbantiems asmenims; teisėjo socialinės (materialinės) garantijos nutrūkus jo įgaliojimams turi būti realios, o ne vien nominalios (2007 m. spalio 22 d. nutarimas);

– įstatymų leidėjas, reguliuodamas santykius, susijusius su teisėjų valstybine pensija, įstatymu turi nustatyti šios pensijos skyrimo pagrindus, sąlygas; įstatymų leidėjas turi paisyti *inter alia* to, kad teisėjų valstybinė pensija – tai iš Konstitucijos kylanti teisėjo socialinė (materialinė) garantija nutrūkus jo įgaliojimams, kuri yra ginama ne tik pagal Konstitucijos 109 straipsnį, bet ir pagal jos 52 straipsnį, kad ši socialinė (materialinė)

garantija turi atitikti konstitucinį teisėjo statusą ir jo orumą, kad tokia konstitucinė teisėjo socialinė (materialinė) garantija turi būti reali, o ne vien nominali. Priešingu atveju būtų paneigta teisėjų valstybinės pensijos, kaip iš Konstitucijos kylančios teisėjo socialinės (materialinės) garantijos nutrukus jo įgaliojimams, esmė, paskirtis ir taip būtų sudarytos prielaidos nukrypti nuo iš Konstitucijos, *inter alia* jos 109 straipsnio 2 dalies, konstitucinio teisinės valstybės principo, kylančių reikalavimų.

Taigi pažymėtina, kad įstatymu nustatyta teisėjų valstybinė pensija nėra savitikslių ir pagal Konstituciją nėra vertinama kaip privilegija; tokios garantijos nustatymas siejamas su ypatingu konstituciniu teisėjo statusu, visų pirma Konstitucijoje, *inter alia* jos 109 straipsnyje, nustatytu teisėjo nepriklausomumo reikalavimu. Kitaip tariant, įstatymu nustatyta teisėjų valstybinė pensija yra viena iš Konstitucijoje įtvirtinto teisėjo nepriklausomumo principo socialinių (materialinių) garantijų, t. y. tokia teisėjo socialinė (materialinė) garantija, kuri yra nustatyta (taikoma), kai nutrūksta jo įgaliojimai, ir ginama pagal Konstitucijos 109 straipsnį.

Pabrėžtina, kad teisėjų socialinės (materialinės) garantijos, kurios teisėjams yra nustatytos (taikomos), kai nutrūksta jų įgaliojimai, yra viena iš teisėjų nepriklausomumo užtikrinimo priemonių. Tik suteikiant realias, o ne nominalias, konstitucinį teisėjo statusą ir jo orumą atitinkančias socialines (materialines) garantijas ateičiai (*inter alia* teisėjo pensiją) galima užtikrinti, kad teisėjai, vykdydami teisingumą, nepatirtų įstatymų leidžiamosios ar vykdomosios valdžios sprendimų įtakos, valstybės valdžios ir valdymo institucijų ar pareigūnų arba kitų asmenų kišimosi į teisėjo veiklą, taip pat apsaugoti teisėjus nuo tokių galimų įstatymų leidžiamosios, vykdomosios valdžios ar viešojo administravimo subjektų sprendimų, kuriais būtų daromas spaudimas dėl sprendimų vykdant teisingumą, ir mažinti korupcijos riziką.

Vadinasi, nors įstatymu nustatyta teisėjų valstybinė pensija yra viena iš Konstitucijos 52 straipsnyje tiesiogiai nenurodytų pensijų rūšių ir įstatymų leidėjas turi tam tikrą diskreciją nustatyti šių pensijų skyrimo ir mokėjimo sąlygas ir dydžius, *inter alia* pertvarkant pensijų sistemą, įstatymų leidėjo diskrecija reguliuoti teisėjų valstybines pensijas yra siauresnė nei kitų valstybinių pensijų atžvilgiu, nes, be kitų iš Konstitucijos kylančių reikalavimų, įstatymų leidėjas taip pat yra saistomas Konstitucijoje įtvirtinto teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo, *inter alia* teisėjo socialinių (materialinių) garantijų realumo imperatyvo.

Šiame kontekste pažymėtinos ir Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimo nuostatos, susijusios su teisėjų socialinių (materialinių) garantijų mažinimu:

– Konstitucija <...> draudžia mažinti teisėjų atlyginimus ir [kitas] socialines garantijas; bet kokie mėginimai mažinti teisėjo atlyginimą ar kitas socialines (materialines) garantijas arba teismų finansavimo ribojimas traktuotini kaip kėsینimasis į teisėjų ir teismų nepriklausomumą (1995 m. gruodžio 6 d., 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimai, 2000 m. sausio 12 d. sprendimas, 2001 m. liepos 12 d., 2006 m. kovo 28 d. nutarimai, 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas);

– kita vertus, kai iš esmės pakinta valstybės ekonominė ir finansinė būklė, kai dėl ypatingų aplinkybių (ekonomikos krizės ir kt.) valstybėje susiklosto itin sunki ekonominė, finansinė padėtis, dėl objektyvių priežasčių gali pritrūkti lėšų valstybės funkcijoms vykdyti ir viešiesiems interesams tenkinti, taigi ir teismų materialiniams bei finansiniams poreikiams užtikrinti; kai valstybėje susiklosto itin sunki ekonominė, finansinė padėtis, gali būti mažinami ir teisėjų atlyginimai, teisėjų valstybinės pensijos. Jeigu būtų nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad valstybėje susidarius itin sunkiai

ekonominei, finansinei padėčiai nebūtų galima mažinti tik teismų finansavimo, mažinti tik teisėjų atlyginimų, teisėjų valstybinių pensijų, tai reikštų, kad teismai yra nepagrįstai išskiriami iš kitų valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų, o teisėjai – iš kitų asmenų, dalyvaujančių vykdant atitinkamą valstybės valdžios institucijų įgaliojimus; tokios teismų (teisėjų) išskirtinės padėties įtvirtinimas neatitiktų atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisingumo imperatyvų reikalavimų;

– bloginti įstatymų numatytas finansines, materialines teismų veiklos sąlygas, mažinti teisėjų atlyginimus, teisėjų valstybines pensijas galima tik įstatymu, tai daryti galima tik laikinai – kol valstybės ekonominė ir finansinė būklė yra itin sunki; tokiu atlyginimo, teisėjų valstybinių pensijų mažinimu neturi būti sudaroma prielaidų kitoms valstybės valdžios institucijoms, jų pareigūnams pažeisti teismų nepriklausomumą (2006 m. kovo 26 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimai).

Taigi pažymėtina, kad iš Konstitucijoje įtvirtinto teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo kyla draudimas mažinti įstatymu nustatytą teisėjų socialinių (materialinių) garantijų lygį, *inter alia* tų, kurios teisėjams yra nustatytos (taikomos), kai nutrūksta jų įgaliojimai. Kita vertus, šis draudimas nėra absoliutus: mažinti socialinių (materialinių) garantijų, kurios teisėjams yra nustatytos (taikomos), kai nutrūksta jų įgaliojimai, lygį galima tik įstatymu, tai daryti galima tik laikinai – kol valstybės ekonominė ir finansinė būklė yra itin sunki; tačiau tokiu mažinimu neturi būti sudaroma prielaidų kitoms valstybės valdžios institucijoms, jų pareigūnams pažeisti teismų nepriklausomumą.

Pabrėžtina, kad priešingu atveju, jei teisėjų socialinių (materialinių) garantijų lygis galėtų būti mažinamas ir kitais atvejais, t. y. kai valstybėje nėra susiklosčiusi itin sunki ekonominė, finansinė padėtis, kultų grėsmė teisėjų nepriklausomumui; kitaip tariant, būtų sukurtos prielaidos įstatymų leidžiamosios ar vykdomosios valdžios sprendimais daryti įtaką teisėjams, valstybės valdžios ir valdymo institucijoms ar pareigūnams arba kitiems asmenims kištis į teisėjų veiklą, priimti tokius įstatymų leidžiamosios, vykdomosios valdžios ar viešojo administravimo subjektų sprendimus, kuriais būtų mažinamos teisėjų socialinės (materialinės) garantijos darant spaudimą dėl sprendimų vykdant teisingumą, didinti korupcijos riziką.

Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, darytina išvada, kad Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimo <...> nuostatos „Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarime suformuota doktrina, jog principinė nuostata, kad tos pačios teismų sistemos ir tos pačios grandies teismo teisėjų atlyginimų negalima diferencijuoti (taip pat ir taikant teisę) pagal tai, kada tam tikro dydžio teisėjo atlyginimui buvo nustatyti (*inter alia* pagal tai, ar asmuo pradėjo dirbti atitinkamo teismo teisėju iki nustatant tam tikro dydžio to teismo teisėjo atlyginimą, ar jį jau nustačius), *mutatis mutandis* taikytina ir kitoms teisėjų socialinėms (materialinėms) garantijoms, *inter alia* toms, kurios teisėjams yra nustatytos (taikomos), kai nutrūksta jų įgaliojimai; jos negali būti mažinamos, juo labiau išvis paneigiamos, taip pat ir tada, kai yra pertvarkoma jų sistema. Pažymėtina ir tai, kad iš Konstitucijos išplaukia teisėjų socialinių (materialinių) garantijų realumo imperatyvas“ *inter alia* reiškia, kad, įstatymų leidėjui pertvarkant teisėjų valstybinių pensijų sistemą, negali būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį būtų sumažintas įstatymais nustatytas teisėjų socialinių (materialinių) garantijų lygis.

Teisėjų socialinių (materialinių) garantijų, *inter alia* teisėjų valstybinių pensijų, dydžio diferencijavimas; teisėjų socialinių (materialinių) garantijų realumo imperatyvas

Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 14 d. sprendimas (Nr. KT1-S1/2015)

<...> Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimo nuostatos, susijusios su iš konstitucinio teisėjų statuso kylančiais jų socialinių (materialinių) garantijų diferencijavimo kriterijais:

– teisėjų vienodo teisinio statuso principas nereiškia, kad jų materialinės ir socialinės garantijos negali būti diferencijuojamos pagal aiškius, *ex ante* žinomus kriterijus, nesusijusius su teisingumo vykdymu sprendžiant bylas (pavyzdžiui, pagal asmens darbo teisėju trukmę);

– pagal asmens darbo teisėju trukmę gali būti diferencijuojamas ir socialinių (materialinių) garantijų nutrūkus teisėjo įgaliojimams dydis; tačiau teisinis reguliavimas, pagal kurį teisėjų socialinės (materialinės) garantijos nutrūkus teisėjo įgaliojimams dydis diferencijuojamas pagal asmens darbo teisėju trukmę, turi nenukrypti nuo konstitucinės šios teisėjų socialinės (materialinės) garantijos sampratos;

– tai, kad teisėjų socialinės (materialinės) garantijos gali būti diferencijuojamos (paisant Konstitucijos) pagal asmens darbo teisėju trukmę, negali būti aiškinama taip, esą asmens darbo teisėju trukmės kriterijus yra vienintelis šio diferencijavimo kriterijus; kaip teisėjų atlyginimų atveju, taip ir teisėjų socialinių (materialinių) garantijų nutrūkus teisėjo įgaliojimams atveju (taigi ir teisėjų pensijų atveju) turi būti atsižvelgiama į tai, kad pagal Konstituciją teismai priskiriami ne vienai, bet kelioms (šiuo metu trimis) teismų sistemoms, taip pat į tai, kad bendrosios kompetencijos ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų sistemos, kaip institucijų sistemos, yra ne vienos grandies;

– įstatymų leidėjas ne tik gali, bet ir turi diferencijuoti teisėjų socialines (materialines) garantijas pagal tai, kokios teismų sistemos ir kurios grandies teismo teisėjams jos yra nustatomos; teisminės valdžios, kaip profesiniu pagrindu formuojamos valstybės valdžios, konstitucinė samprata suponuoja *inter alia* tai, kad jeigu skirtingų grandžių teisėjų atlyginimai, taip pat garantijos, kurios teisėjams yra nustatytos (taikomos) nutrūkus jų įgaliojimams, būtų visiškai suniveluoti, ne tik būtų nepaisoma to, kad pagal Konstituciją teismai yra priskirtini ne vienai, bet kelioms (šiuo metu trimis) teismų sistemoms, be to, bendrosios kompetencijos teismų sistema, kaip institucijų sistema, sudaro keturių grandžių teismai, o pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų (šiuo metu – administracinių teismų) sistemos taip pat gali būti skirstomos į grandis, bet ir nebūtų materialinių paskatų (net jei kitų paskatų būtų) teisėjams siekti profesinės karjeros;

– reguliuojant teisėjų socialinių (materialinių) garantijų nutrūkus teisėjo įgaliojimams santykius, *inter alia* diferencijuojant šias garantijas, turi būti atsižvelgiama į tai, kad iš Konstitucijos kyla teismų priskyrimas ne vienai, bet kelioms (šiuo metu trimis) teismų sistemoms, iš kurių atskirą sistemą sudaro Konstitucinis Teismas, turintis savo ypatumų, *inter alia* Konstitucinio Teismo teisėjų kadencijos aspektu;

– įstatymų leidėjas, reguliuodamas teisėjų socialinių (materialinių) garantijų pasibaigus jų įgaliojimų trukmei santykius, turi atsižvelgti ir į tai, kad Konstitucinio Teismo teisėjai pagal savo konstitucinį statusą, *inter alia* įgaliojimų trukmę, skiriasi nuo kitų teismų teisėjų; priešingu atveju būtų nukrypta nuo konstitucinės tokių socialinių (materialinių) garantijų sampratos, pagal kurią teisėjų socialinės (materialinės) garantijos

jas nustatant turi būti diferencijuojamos atsižvelgiant *inter alia* į teismų sistemos specifiškumą, teismų sistemų teisėjų statuso ypatumus.

Taigi iš šių nuostatų matyti, kad pagal Konstituciją:

– teisėjo darbo stažo trukmė gali būti teisėjų pensijų dydžio diferencijavimo kriterijumi, tačiau jis negali būti vienintelis;

– kaip ir teisėjų atlyginimų atveju, teisėjų pensijų dydžio diferencijavimo kriterijumi taip pat turi būti teisėjo eitos pareigos, t. y. tai, kokioje teismų sistemoje ir kurioje jos grandyje asmuo ėjo teisėjo pareigas; kai dėl teismo specifikos teisėjo konstituciniam statusui būdingi tam tikri ypatumai, atsižvelgtina ir į juos.

Šiame sprendime aiškinant Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimo nuostatas minėta, kad įstatymų leidėjas turi tam tikrą diskreciją nustatyti teisėjų valstybinių pensijų skyrimo ir mokėjimo sąlygas ir dydžius, tačiau tai darydamas jis privalo paisyti Konstitucijos. Vadinasi, paisydamas Konstitucijos ir įgyvendindamas iš jos kylantį reikalavimą teisėjų pensijų dydį diferencijuoti pagal teisėjo eitas pareigas (t. y. pagal tai, kokioje teismų sistemoje ir kurioje jos grandyje asmuo ėjo teisėjo pareigas), įstatymų leidėjas gali nustatyti, kad vienas iš teisėjų valstybinių pensijų dydžio diferencijavimo kriterijų yra jo gautas teisėjo atlyginimas, kuris, kaip minėta, taip pat turi priklausyti nuo teisėjo pareigų (t. y. [nuo to,] kokioje teismų sistemoje ir kurioje jos grandyje asmuo ėjo teisėjo pareigas).

Taip pat pažymėtina, kad, šiame sprendime aiškinant Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimo nuostatas, susijusias su Konstitucijoje, *inter alia* jos 109 straipsnyje, įtvirtintu teisėjo ir teismų nepriklausomumo principu, konstatuota, kad nors įstatymų leidėjas turi tam tikrą diskreciją nustatyti šių pensijų skyrimo ir mokėjimo sąlygas ir dydžius, *inter alia* pertvarkant pensijų sistemą, įstatymų leidėjo diskrecija reguliuoti teisėjų valstybines pensijas yra siauresnė nei kitų valstybinių pensijų atžvilgiu, nes, be kitų iš Konstitucijos kylančių reikalavimų, įstatymų leidėjas taip pat yra saistomas Konstitucijoje įtvirtinto teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo, *inter alia* teisėjo socialinių (materialinių) garantijų realumo imperatyvo.

Šiuo aspektu pažymėtina, kad, kaip minėta, įstatymu nustatyta teisėjų valstybinė pensija nėra savitikslių ir pagal Konstituciją nėra vertinama kaip privilegija; tokios garantijos nustatymas siejamas su ypatingu konstituciniu teisėjo statusu, visų pirma Konstitucijoje, *inter alia* jos 109 straipsnyje, nustatytu teisėjo nepriklausomumo reikalavimu; įstatymu nustatyta teisėjų valstybinė pensija yra viena iš Konstitucijoje įtvirtinto teisėjo nepriklausomumo principo socialinių (materialinių) garantijų, t. y. tokia teisėjo socialinė (materialinė) garantija, kuri nustatyta (taikoma), kai nutrūksta jo įgaliojimai, ir ginama pagal Konstitucijos 109 straipsnį; teisėjų socialinės (materialinės) garantijos, kurios teisėjams yra nustatytos (taikomos), kai nutrūksta jų įgaliojimai, yra viena iš teisėjų nepriklausomumo užtikrinimo priemonių; tik suteikiant realias, o ne nominalias, konstitucinį teisėjo statusą ir jo orumą atitinkančias socialines (materialines) garantijas atečiai (*inter alia* teisėjo pensiją) galima užtikrinti, kad teisėjai, vykdydami teisingumą, nepatirtų įstatymų leidžiamosios ar vykdomosios valdžios sprendimų įtakos, valstybės valdžios ir valdymo institucijų ar pareigūnų arba kitų asmenų kišimosi į teisėjo veiklą, taip pat apsaugoti teisėjus nuo tokių galimų įstatymų leidžiamosios, vykdomosios valdžios ar viešojo administravimo subjektų sprendimų, kuriais būtų daromas spaudimas dėl sprendimų vykdant teisingumą, ir mažinti korupcijos riziką.

Šiame kontekste pažymėtinos Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimo nuostatos, susijusios su iš Konstitucijos 109 straipsnyje įtvirtinto teisėjo ir

teismų nepriklausomumo principo [kylančiu] teisėjo socialinių (materialinių) garantijų realumo imperatyvu:

– iš Konstitucijos išplaukia teisėjų socialinių (materialinių) garantijų realumo imperatyvas; teisėjų socialinės (materialinės) garantijos, kurios jiems yra nustatytos (taikomos), kai nutrūksta jų įgaliojimai (ypač jeigu jos yra siejamos su tam tikromis periodinėmis išmokomis, kaip antai pensijomis), galėtų tapti (pasikeitus ekonominei, socialinei situacijai) jau ne tik ne realios, bet ir apskritai nominalios, taigi fiktyvios, jeigu jos teisėjams, kurių įgaliojimai jau yra nutrūkę, būtų taikomos tokios, kokios tuo metu buvo nustatytos, tačiau šiems teisėjams nebūtų atitinkamai peržiūrimos, nors kitiems tos pačios teismų sistemos ir tos pačios grandies teismo teisėjams, kurių įgaliojimai baigsis vėliau, atitinkamos garantijos (keičiantis ekonominei, socialinei situacijai) būtų nustatomos didesnės;

– principinė nuostata, kad tos pačios teismų sistemos ir tos pačios grandies teismo teisėjų atlyginimų negalima diferencijuoti (taip pat ir taikant teisę) pagal tai, kada tam tikro dydžio teisėjo atlyginimai buvo nustatyti (*inter alia* pagal tai, ar asmuo pradėjo dirbti atitinkamo teismo teisėju iki nustatant tam tikro dydžio to teismo teisėjo atlyginimą, ar jį jau nustačius), *mutatis mutandis* taikytina ir kitoms teisėjų socialinėms (materialinėms) garantijoms, *inter alia* toms, kurios teisėjams yra nustatytos (taikomos), kai nutrūksta jų įgaliojimai.

Taigi iš Konstitucijoje, *inter alia* jos 109 straipsnyje, įtvirtinto teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo, *inter alia* teisėjo socialinių (materialinių) garantijų realumo imperatyvo, kyla draudimas diferencijuoti teisėjų socialinių (materialinių) garantijų, kurios yra nustatytos (taikomos), kai nutrūksta teisėjų įgaliojimai, lygi pagal tai, kada atitinkamos garantijos (*inter alia* teisėjo pensija) asmeniui buvo pradėtos taikyti, taip pat reikalavimas atitinkamai peržiūrėti teisėjams, kurių įgaliojimai jau yra nutrūkę, taikomų socialinių (materialinių) garantijų lygi, jeigu keičiantis ekonominei, socialinei situacijai tos pačios teismų sistemos ir tos pačios grandies teismo teisėjams, kurių įgaliojimai baigsis vėliau, nustatomos didesnės atitinkamos garantijos.

Kaip minėta, įgyvendindamas iš Konstitucijos kylantį reikalavimą teisėjų pensijų dydį diferencijuoti pagal teisėjo eitas pareigas, įstatymų leidėjas gali nustatyti, kad vienas iš teisėjų valstybinių pensijų dydžio diferencijavimo kriterijų yra jo gautas teisėjo atlyginimas. Įstatymų leidėjui nustačius tokį kriterijų taip pat turi būti paisoma iš Konstitucijos (*inter alia* konstitucinio teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo, teisėjo socialinių (materialinių) garantijų realumo imperatyvo, teisėjų vienodo teisinio statuso) kylančio draudimo teisėjų socialinių (materialinių) garantijų, kurios yra nustatytos (taikomos), kai nutrūksta teisėjų įgaliojimai, lygi diferencijuoti pagal tai, kada atitinkamos garantijos asmeniui buvo pradėtos taikyti, taip pat reikalavimo atitinkamai peržiūrėti teisėjams, kurių įgaliojimai jau yra nutrūkę, taikomų socialinių (materialinių) garantijų lygi, jeigu keičiantis ekonominei, socialinei situacijai tos pačios teismų sistemos ir tos pačios grandies teismo teisėjams, kurių įgaliojimai baigsis vėliau, nustatomos didesnės atitinkamos garantijos. Priešingu atveju galėtų susidaryti tokia Konstitucijos draudžiama situacija, kad teisėjams, kurių įgaliojimai jau yra nutrūkę, būtų taikomos tik tokios socialinės (materialinės) garantijos, kurios buvo nustatytos jų įgaliojimų nutrūkimo metu, t. y. ilgainiui (pasikeitus ekonominei, socialinei situacijai) šios garantijos taptų jau ne realios, o nominalios.

Vadinasi, paisant Konstitucijos, *inter alia* konstitucinio teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo, teisėjo socialinių (materialinių) garantijų realumo

imperatyvo, teisėjų vienodo teisinio statuso, negali būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kuriuo būtų sudarytos prielaidos mokėti iš esmės skirtingo dydžio teisėjų pensijas asmenims, turintiems toki patį teisėjo darbo stažą tos pačios teismų sistemos toje pačioje grandyje, kad ir kada teisėjo pensija jiems būtų paskirta.

Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, darytina išvada, kad Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimo <...> nuostatos „<...> įstatymų leidėjas, įstatymu įtvirtindamas maksimalų pensijos dydį bei šio dydžio nustatymo būdus, turi paisyti *inter alia* to, kad teisėjų valstybinė pensija – tai iš Konstitucijos kylanti teisėjo socialinė (materialinė) garantija nutrūkus jo įgaliojimams, kuri yra ginama ne tik pagal Konstitucijos 109 straipsnį, bet ir pagal Konstitucijos 52 straipsnį, kad ši socialinė (materialinė) garantija turi atitikti konstitucinį teisėjo statusą ir jo orumą, kad tokia konstitucinė teisėjo socialinė (materialinė) garantija turi būti reali, o ne vien nominali. Priešingu atveju būtų paneigta teisėjų valstybinės pensijos, kaip iš Konstitucijos kylančios teisėjo socialinės (materialinės) garantijos nutrūkus jo įgaliojimams, esmė, paskirtis ir taip būtų sudarytos prielaidos nukrypti nuo iš Konstitucijos, *inter alia* jos 109 straipsnio 2 dalies, konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių reikalavimų“ *inter alia* reiškia, kad, įstatymų leidėjui nustačius, jog vienas iš teisėjų valstybinių pensijų dydžio diferencijavimo kriterijų yra gautas teisėjo atlyginimas, pagal Konstituciją negalimas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį teisėjų atlyginimų didinimas neturėtų jokios įtakos paskirtų ir mokamų teisėjų valstybinių pensijų dydžiui.

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas

Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 16 d. sprendimas

<...> Teisingumo vykdymo funkcija lemia teisėjo ir teismų nepriklausomumą: teisėjas gali vykdyti teisingumą tik būdamas nepriklausomas. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje konstatuota, kad teisėjo ir teismų nepriklausomumas, taip pat jų nešališkumas gali būti užtikrinami įvairiomis priemonėmis, *inter alia* įstatymais įtvirtinant jų procesinį nepriklausomumą, teisėjų statusą, teisėjo socialines (materialines) garantijas (1999 m. gruodžio 21 d., 2006 m. lapkričio 27 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimai, 2014 m. kovo 10 d. sprendimas).

Teisingumo vykdymo funkcija lemia ir išskirtinį teisėjo konstitucinį statusą, kurį atskleidžia įvairios Konstitucijos nuostatos, įtvirtinančios teisėjo ir teismų nepriklausomumą vykdant teisingumą (Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalis), negalimumą teisėjui užimti jokių kitų renkamų ar skiriamų pareigų, dirbti verslo, komercijos ar kitokiose privačiose įstaigose ar įmonėse, gauti kitoki atlyginimą, išskyrus teisėjo atlyginimą ir užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą, dalyvauti politinių partijų ir kitų politinių organizacijų veikloje (113 straipsnis), draudimą kištis į teisėjo veiklą, teisėjo asmens neliečiamybę (114 straipsnis) ir kt. (2007 m. spalio 22 d. nutarimas).

Pedagoginės ir kūrybinės veiklos, už kurią teisėjas gali gauti užmokestį, konstitucinės sampratos

Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 16 d. sprendimas

<...> Konstitucijos 113 straipsnio 1 [dalyje] <...> nustatyta, kad teisėjas negali užimti jokių kitų renkamų ar skiriamų pareigų, dirbti verslo, komercijos ar kitokiose privačiose įstaigose ar įmonėse, taip pat negali gauti jokio kito atlyginimo, išskyrus teisėjo atlyginimą ir užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą.

Šiame kontekste paminėtinos oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos, kuriomis atskleistos pedagoginės ir kūrybinės veiklos konstitucinės sampratos.

Aiškindamas kūrybinės veiklos konstitucinę sampratą Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad Konstitucijos 42 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog kultūra, mokslas ir tyrinėjimai bei dėstymas yra laisvi, o šio straipsnio 3 dalyje – jog dvasinius ir materialinius autoriaus interesus, susijusius su mokslo, technikos, kultūros ir meno kūryba, saugo ir gina įstatymas. Pagal Konstituciją kūrybinė veikla – tai veikla mokslo, technikos, kultūros ar meno srityse, kuria siekiama sukurti kūrinį, t. y. kokybiškai naują, originalią, niekada anksčiau neegzistavusią konkrečią materialinę ar dvasinę mokslo, technikos, kultūros ar meno vertybę. Kūrybinė veikla gali būti ir nuolatinė, profesinė, ir vienkartinė (epizodinė). Konstitucijoje įtvirtinta kūrybinės veiklos samprata yra viena, jos turinys nepriklauso *inter alia* nuo to, koks asmuo ja užsiima. Už kūrybinę veiklą autoriui gali būti sumokėtas atlyginimas. Visuotinai įprasta, kad atlyginimą už kūrybinę veiklą reguliuoja autorių teisės normos (2004 m. liepos 1 d. nutarimas, 2011 m. vasario 23 d. sprendimas).

Konstitucinis Teismas pažymėjo ir tai, kad pedagoginės ir kūrybinės veiklos konstitucinės sampratos nėra tapačios, kad kiekviena iš jų turi savarankišką turinį. Šios sąvokos negali būti sutapatinamos, jos nėra sinonimai ir nė viena iš jų neapima kitos. Konstitucijoje pedagoginė veikla yra atribota nuo kūrybinės veiklos: pedagoginė veikla siejama su dėstymu, mokymu, ugdymu mokymo, auklėjimo įstaigose (įskaitant aukštąsias mokyklas), o kūrybine veikla siekiama sukurti mokslo, technikos, kultūros ar meno kūrinį (2004 m. liepos 1 d. nutarimas, 2011 m. vasario 23 d. sprendimas). Taigi kūrybinė veikla apima *inter alia* mokslinę veiklą.

Pažymėtina, kad, kaip ir kūrybinė veikla, pedagoginė veikla gali būti ir nuolatinė, profesinė, ir vienkartinė (epizodinė). Tai, kad konstitucinė pedagoginės veiklos samprata siejama su dėstymu, mokymu, ugdymu mokymo, auklėjimo įstaigose (įskaitant aukštąsias mokyklas), paprastai suponuoja darbo, tarnybos ar kitokius santykius su atitinkamomis įstaigomis, taip pat su pedagogine veikla susijusių pareigų ėjimą, kartu ir teisę gauti atlyginimą už šią veiklą. Mokslinės veiklos vykdymas taip pat gali suponuoti darbo, tarnybos ar kitokius santykius atitinkamose mokymo ir mokslo įstaigose, kartu ir teisę gauti atlyginimą už šią veiklą.

Kita vertus, su dėstymu, mokymu ir ugdymu susijusi pedagoginė veikla, taip pat mokslinė veikla, kuri gali būti ir vienkartinė (epizodinė), taip pat suponuoja, kad ši veikla nebūtinai kiekvienu atveju turi būti siejama su konkrečiais darbo, tarnybos ar kitokiais santykiais su atitinkamomis įstaigomis.

Kartu pažymėtina ir tai, kad nors pedagoginės ir kūrybinės veiklos konstitucinės sampratos nėra tapačios, kiekvienos iš jų turinys yra savarankiškas, tam tikrais atvejais pedagoginė veikla, kūrybinė, *inter alia* mokslinė, veikla gali būti glaudžiai tarpusavyje susijusios.

Taigi <...> Konstitucijos 113 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta galimybė teisėjui gauti užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą, be kita ko, reiškia, kad teisėjas pagal Konstituciją gali vykdyti pedagoginę ir kūrybinę veiklą.

Teisėjo teisė gauti užmokestį už dalyvavimą tarptautiniuose bendradarbiavimo ir paramos demokratijai projektuose, susijusiuose su teisingumo sistemos ir teismų veiklos tobulinimu

Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 16 d. sprendimas

<...> Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalyje įtvirtinti Lietuvos Respublikos tarptautinio bendradarbiavimo pagrindai, kuriais siekiama įgyvendinti konstitucinius užsienio politikos tikslus užtikrinti šalies saugumą ir nepriklausomybę, piliečių gerovę ir pagrindines jų teises bei laisves, prisidėti prie teisės ir teisingumo pagrįstos tarptautinės tvarkos kūrimo, atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos geopolitinę orientaciją, suponuoja ir tokią Lietuvos valstybės, jos institucijų ir jose dirbančių asmenų veiklą, kuria siekiama prisidėti prie kitų valstybių partnerystės su Europos Sąjunga ar NATO arba jų integracijos į šias organizacijas skatinant universalių, demokratiškas vertybių ir Europos Sąjungos teisės principų, kaip antai demokratijos, teisės viršenybės, skaidrumo, teismų ir teisėjų nepriklausomumo, pagarbos žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms, *inter alia* teisingumo sistemų ir teismų veiklos tobulinimo srityse, sklaidą.

<...> teismai yra viena iš valstybės valdžią vykdančių institucijų; įgyvendinti savo konstitucinę priedermę ir funkciją vykdyti teisingumą teisminė valdžia gali tik būdama savarankiška, nepriklausoma nuo kitų valstybės valdžių. Šiame kontekste paminėtina, kad Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog teisminės valdžios savarankiškumas, nepriklausomumas nereiškia, kad ji ir kitos valstybės valdžios – įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji – negali bendradarbiauti, žinoma, neperžengdamos Konstitucijos nustatytų ribų – neišterpdamos į kitos valstybės valdžios įgaliojimų vykdymą (2006 m. gegužės 9 d. nutarimas).

Tai, be kita ko, reiškia, kad pagal Konstituciją teismai ne tik vykdo teisingumą – kaip ir kitos valstybės valdžios institucijos, pagal savo konstitucinę kompetenciją, savarankiškai arba bendradarbiaudami su kitomis valstybės valdžios institucijomis jie gali dalyvauti įgyvendinant bendruosius valstybės uždavinius, vykdam bendrąsias jos funkcijas, *inter alia* dalyvauti veikloje, kuria įgyvendinami konstituciniai Lietuvos Respublikos užsienio politikos tikslai, vykdomi tarptautiniai ir visateisės narystės Europos Sąjungoje ir NATO įsipareigojimai, įskaitant dalyvavimą tarptautiniuose bendradarbiavimo ir paramos demokratijai projektuose. Tokia Lietuvos Respublikos pasirinkta geopolitinė orientacija, kuri yra konstitucinė vertybė, kaip minėta, suponuoja ir tokią Lietuvos valstybės, jos institucijų ir jose dirbančių asmenų veiklą, kuria siekiama prisidėti prie kitų valstybių partnerystės su Europos Sąjunga ar NATO arba jų integracijos į šias organizacijas skatinant universalių, demokratiškas vertybių ir Europos Sąjungos teisės principų, *inter alia* teisingumo sistemų ir teismų veiklos tobulinimo srityse, sklaidą.

Taigi Lietuvos valstybės, jos institucijų, *inter alia* teismų, dalyvavimas minėtoje veikloje gali būti įgyvendinamas, be kita ko, teisėjams dalyvaujant tarptautinių organizacijų, užsienio valstybių finansuojamuose paramos teikimo arba Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo ir paramos demokratijai programos projektuose, susijusiuose su teisingumo sistemos ir teismų veiklos tobulinimu.

Šio sprendimo kontekste paminėtina ir tai, kad Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, jog tinkamas teisėjų pasirengimas, jų žinių gilinimas, kvalifikacijos kėlimas – svarbi prielaida užtikrinti tinkamą teismų veiklą (1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas, 2014 m. kovo 10 d. sprendimas). Teisėjų kvalifikacija, jų profesionalumas, gebėjimas

spręsti bylas vadovaujantis ne tik įstatymu, bet ir teise, yra vieni iš veiksnių, lemiančių visuomenės pasitikėjimą teismais (2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas).

Pažymėtina, kad viena iš prielaidų veiksmingai kelti (tobulinti) teisėjų kvalifikaciją yra aukštesnė kvalifikacija, didesnį teisėjo darbo stažą ar specialių tam tikros teisės srities žinių turinčių teisėjų dalijimasis žiniomis ir patirtimi su kitais teisėjais, *inter alia* tarptautiniu lygmeniu, kaip antai teisėjams dalyvaujant tarptautiniuose bendradarbiavimo ir paramos demokratijai projektuose, kartu prisidedant prie minėtų konstitucinių Lietuvos Respublikos užsienio politikos tikslų, *inter alia* iš narystės Europos Sąjungoje ir NATO kylančių tarptautinių įsipareigojimų, apimančių pagalbą kitoms valstybėms jų partnerystės su Europos Sąjunga ar NATO arba jų integracijos į šias organizacijas procesuose, ir kitų Lietuvos valstybės prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų įgyvendinimo.

Minėta, kad pagal Konstituciją teismai gali dalyvauti veikloje, kuria įgyvendinami konstituciniai Lietuvos Respublikos užsienio politikos tikslai, vykdomi tarptautiniai ir visateisės narystės Europos Sąjungoje įsipareigojimai, įskaitant jų dalyvavimą tarptautiniuose bendradarbiavimo ir paramos demokratijai projektuose. Tai, be kita ko, reiškia, kad teismai ir teisėjai gali dalyvauti veikloje, kuria siekiama prisidėti prie teisėjų, *inter alia* kitų valstybių teisėjų, kvalifikacijos kėlimo (tobulinimo) ir skatinti universalių, demokratiškas valstybių vertybių ir Europos Sąjungos teisės principų, *inter alia* teisingumo sistemų ir teismų veiklos tobulinimo srityse, sklaidą.

<...> pagal Konstitucijos 113 straipsnio 1 dalį teisėjas negali gauti jokio kito atlyginimo, išskyrus teisėjo atlyginimą ir užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą. Taigi teisėjai už dalyvavimą minėtuose tarptautiniuose projektuose gali gauti užmokestį tik jei dalyvaujant juose vykdo kūrybinę ar pedagoginę veiklą.

Kartu pažymėtina, kad <...> konstitucinė teismų paskirtis – vykdyti teisingumą, taigi kita teisėjų veikla, *inter alia* dalyvavimas tarptautinių organizacijų, užsienio valstybių finansuojamuose paramos teikimo arba Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo ir paramos demokratijai programos projektuose, susijusiuose su teisingumo sistemos ir teismų veiklos tobulinimu, neturi trukdyti įgyvendinti iš Konstitucijos, *inter alia* jos 109 straipsnio, kylančios teismo priedermės tinkamai ir efektyviai vykdyti teisingumą. Kita vertus, pažymėtina ir tai, kad teisėjai gali dalyvauti tik su teisėjo nešališkumu ir nepriklausomumu suderinamoje veikloje.

<...>

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimo <...> nuostata „Teisėjas gali gauti tik teisėjo atlyginimą, mokamą iš valstybės biudžeto. Jokio kito atlyginimo, išskyrus užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą, jis negali gauti“ *inter alia* reiškia, kad teisėjai už dalyvavimą Europos Sąjungos, kitų tarptautinių organizacijų, užsienio valstybių finansuojamuose paramos teikimo arba Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo ir paramos demokratijai programos projektuose, susijusiuose su teisingumo sistemos ir teismų veiklos tobulinimu, gali gauti užmokestį tik jeigu dalyvaujant šiuose projektuose vykdo pedagoginę ar kūrybinę veiklą <...>.

Teisėjo teisė eiti tarptautinio teismo teisėjo pareigas ir gauti atlyginimą už jų ėjimą

Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 16 d. sprendimas

Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarime, kurio nuostatą prašoma išaiškinti, pažymėta, kad teisėjo pareigų nesuderinamumą su kitomis pareigomis ar kitu darbu lemia ypatinga teisėjo, taip pat teismo, kaip vienos iš valstybės valdžių, teisinė padėtis; nustatytu draudimu siekiama užtikrinti teisėjų nepriklausomumą ir nešališkumą – būtinas teisingumo įgyvendinimo sąlygas.

Iš šios nuostatos matyti, kad draudimas teisėjui užimti kitas renkamas ar skiriamas pareigas, dirbti privačiose įstaigose ar įmonėse nėra savitikslis – juo siekiama užtikrinti teisėjų nepriklausomumą ir nešališkumą, kartu ir tinkamą teisingumo vykdymą.

Šiame kontekste pažymėtina, kad <...> klausimas, ar draudimas teisėjui gauti kitą atlyginimą, išskyrus užmokesčių už pedagoginę ar kūrybinę veiklą, apima draudimą teisėjui gauti atlyginimą už tarptautinio teismo teisėjo pareigų ėjimą (kai yra derinamos nacionalinio teismo ir tarptautinio teismo teisėjo pareigos), turi būti vertinamas Lietuvos Respublikos tarptautinio bendradarbiavimo konstitucinių pagrindų, įtvirtintų įvairiose Konstitucijos nuostatose, *inter alia* jos 135 straipsnio 1 dalyje, taip pat valstybės laisva valia priimtų tarptautinių įsipareigojimų kontekste.

Kaip minėta, Lietuvos Respublika, įgyvendindama užsienio politiką, vadovaujasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis, siekia užtikrinti šalies saugumą ir nepriklausomybę, piliečių gerovę ir pagrindines jų teises bei laisves, prisideda prie teisė ir teisingumu pagrįstos tarptautinės tvarkos kūrimo; Lietuvos Respublika dalyvauja tarptautinėse organizacijose, jeigu tai neprieštarauja valstybės interesams ir jos nepriklausomybei; pagarba tarptautinei teisei, t. y. sava valia priimtų tarptautinių įsipareigojimų laikymasis, pagarba visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams (taip pat ir principui *pacta sunt servanda*) yra atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės teisinė tradicija ir konstitucinis principas.

Pažymėtina ir tai, kad bendriems Konstitucijoje įtvirtintiems valstybės tarptautinio bendradarbiavimo pagrindams būdinga *inter alia* tai, kad yra nustatyta Lietuvos valstybės geopolitinė orientacija – Lietuvos Respublikos narystė Europos Sąjungoje ir NATO ir būtinumas vykdyti su šia naryste susijusius tarptautinius įsipareigojimus; Lietuvos Respublikos geopolitinė orientacija siejasi su tokia Lietuvos valstybės, jos institucijų ir jose dirbančių asmenų veikla, kuria siekiama prisidėti prie kitų valstybių partnerystės su Europos Sąjunga ar NATO arba jų integracijos į šias organizacijas skatinant universalių, demokratiškas valstybių vertybių ir Europos Sąjungos teisės principų, kaip antai demokratijos, teisės viršenybės, skaidrumo, teismų ir teisėjų nepriklausomumo, pagarbos žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms, *inter alia* teisingumo sistemų ir teismų veiklos tobulinimo srityse, skleidimą.

Kaip minėta, viena iš prielaidų veiksmingai kelti (tobulinti) teisėjų kvalifikaciją yra aukštesnę kvalifikaciją, didesnę teisėjo darbo stažą ar specialių tam tikros teisės srities žinių turinčių teisėjų dalijimasis žiniomis ir patirtimi su kitais teisėjais, *inter alia* tarptautiniu lygmeniu, kaip antai dalyvaujant tarptautiniuose bendradarbiavimo ir paramos demokratijai projektuose, kartu prisidedant prie konstitucinių Lietuvos Respublikos užsienio politikos tikslų įgyvendinimo ir Lietuvos valstybės priimtų tarptautinių įsipareigojimų vykdymo.

<...> kaip minėta, pagal Konstituciją teismai ne tik vykdo teisingumą – jie gali dalyvauti veikloje, kuria įgyvendinami konstituciniai Lietuvos Respublikos užsienio

politikos tikslai, vykdomi tarptautiniai ir visateisės narystės tarptautinėse organizacijose, *inter alia* Europos Sąjungoje, išipareigojimai.

Taigi tai, kad Lietuvos Respublika vykdo tarptautinį bendradarbiavimą ir laikosi priimtų tarptautinių išipareigojimų, taip pat reiškia, kad ji vykdo išipareigojimus tarptautinei bendrijai teisingumo vykdymo srityje, *inter alia* išipareigojimą dalyvauti tarptautinių teismų veikloje, suponuojančius valstybės pareigą paskirti tinkamus, aukštos profesinės kvalifikacijos reikalavimus atitinkančius atstovus, *inter alia* nacionalinio teismo teisėjus, į tarptautines ar tarptautines teismines institucijas.

Pažymėtina, kad tarptautinio teismo teisėjui yra keliami atitinkami aukšti profesinės kvalifikacijos, specialių žinių ir (ar) užsienio kalbų mokėjimo reikalavimai. Pripažįstant nacionalinio teismo teisėjo teisę užimti tarptautinio teismo teisėjo pareigas (kai yra derinamos nacionalinio teismo ir tarptautinio teismo teisėjo pareigos), pripažįstama aukšta profesinė jo kvalifikacija, kartu ir gebėjimai tinkamai vykdyti teisingumą tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmeniu ir taip prisidėti prie konstitucinių Lietuvos Respublikos užsienio politikos tikslų įgyvendinimo, *inter alia* tarptautinių išipareigojimų teisingumo vykdymo srityje laikymosi.

Taigi teisėjams aukštos profesinės kvalifikacijos ir specialių žinių reikalavimai yra nustatyti siekiant užtikrinti teismo, kaip nepriklausomos ir nešališkos teisminės valdžios, autoritetą ir tinkamą, efektyvų teismo funkcijų vykdymą.

<...> Konstitucijos 113 straipsnio 1 dalyje *inter alia* nustatyta, kad teisėjas negali užimti jokių kitų renkamų ar skiriamų pareigų, dirbti verslo, komercijos ar kitokiose privačiose įstaigose ar įmonėse. Šiuo draudimu siekiama užtikrinti teisėjų nepriklausomumą ir nešališkumą, kartu ir tinkamą pagal Konstituciją, *inter alia* jos 109 straipsnį, teismams priskirtos teisingumo funkcijos vykdymą. Pažymėtina ir tai, kad draudimas teisėjui dirbti verslo, komercijos ar kitokiose privačiose įstaigose ar įmonėse netaikomas jo pedagoginei, kūrybinei, *inter alia* mokslinei, veiklai mokymo ar mokslo įstaigose, pagal Konstituciją ji yra leidžiama.

Šiame kontekste kartu paminėtina, kad Konstitucijoje, *inter alia* jos 103 straipsnio 2 dalyje, 112 straipsnyje eksplicitiškai numatytos kitos pareigos teismuose, kurias gali užimti tik atitinkamo teismo teisėjas, – būtent Konstitucinio Teismo, Aukščiausiojo Teismo, Apeliacinio teismo, apygardų, apylinkių, taip pat specializuotų teismų pirmininkų pareigos.

Pažymėtina, jog Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje eksplicitiškai yra nustatyta, kad dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų Respublikos Prezidentui pataria speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad ši valstybės institucija turi būti sudaryta vien iš teisėjų, nes pagal Konstituciją jokia kita institucija, joks pareigūnas, joks kitas asmuo negali turėti įgaliojimų patarti Respublikos Prezidentui dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų (2006 m. gegužės 9 d. nutarimas).

Taigi pagal Konstituciją teisėjai gali eiti tam tikras kitas joje *expressis verbis* numatytas pareigas teismuose, taip pat teisminės valdžios savivaldos institucijose, *inter alia* Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje numatytoje specialioje teisėjų institucijoje.

Pažymėtina ir tai, kad pagal Konstitucijos 111 straipsnio 4 dalį teismų sudarymą ir kompetenciją nustato Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucija ne tik įpareigoja įstatymų leidėją visų jos 111 straipsnio 1 dalyje nurodytų Lietuvos Respublikos teismų steigimą ir kompetenciją (taigi ir bendrosios kompetencijos teismų statusą, formavimą, įgaliojimų vykdymą (veiklą) bei

jo garantijas, šių teismų teisėjų statusą ir t. t.) nustatyti įstatymu, bet ir *expressis verbis* įtvirtina to įstatymo pavadinimą – tai Teismų įstatymas (2006 m. kovo 28 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimai, 2009 m. gegužės 15 d. sprendimas).

Taigi kitos pareigos, kurias taip pat gali užimti teisėjai, gali būti nustatytos Konstitucijoje *expressis verbis* įvardytame Teismų įstatyme, kaip antai atitinkamo teismo pirmininko pavaduotojo, skyrių pirmininkų pareigos.

<...> pažymėtina, kad nacionalinio teismo teisėjas gali eiti ir tarptautinio teismo teisėjo pareigas (kai yra derinamos nacionalinio teismo ir tarptautinio teismo teisėjo pareigos), jei tokia galimybė numatyta Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse įtvirtintuose valstybės įsipareigojimuose dalyvauti tarptautinių teismų veikloje, suponuojančiuose valstybės pareigą paskirti aukštos kvalifikacijos atstovus, *inter alia* nacionalinio teismo teisėjus, į tarptautines ar tarptautines teismines institucijas. Pažymėtina ir tai, kad minėta veikla derinant nacionalinio teismo ir tarptautinio teismo teisėjo pareigas yra prisidedama prie konstitucinių Lietuvos Respublikos užsienio politikos tikslų įgyvendinimo, *inter alia* tarptautinių įsipareigojimų teisingumo vykdymo srityje laikymosi bei teise ir teisingumu pagrįstos tarptautinės tvarkos kūrimo. Be to, minėta veikla derinant nacionalinio teismo ir tarptautinio teismo teisėjo pareigas neturi būti pastovi, ji gali būti tik laikina.

Tarptautinio teismo teisėjo pareigų ėjimas negali būti laikomas kita, Konstitucijos 113 straipsnio 1 dalyje draudžiama, teisėjo veikla, nes tiek nacionalinio teismo, tiek tarptautinio teismo teisėjo pareigų paskirtis – vykdyti teisingumą, o teisėjams yra keliami tie patys teismų ir teisėjų nepriklausomumo ir nešališkumo reikalavimai, jiems suteikiamas specialus statusas, *inter alia* teisėjų įgaliojimų trukmė yra neliečiama, bet koks kišimasis į teisėjo ar teismo veiklą draudžiamas. Pažymėtina, kad nacionalinio teismo teisėjas, eidamas tarptautinio teismo teisėjo pareigas (kai yra derinamos nacionalinio teismo ir tarptautinio teismo teisėjo pareigos), vien dėl to negali netekti savo, kaip nacionalinio teisėjo, įgaliojimų. Kartu pažymėtina ir tai, kad derinant nacionalinio teismo ir tarptautinio teismo teisėjo pareigas savaime nekyla abejonių dėl teisėjo nešališkumo ir nepriklausomumo.

Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad pagal Konstituciją teisėjai gali eiti tam tikras kitas numatytas pareigas teismuose, teisminės valdžios savivaldos institucijose, o Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse taip pat gali būti numatyti atvejai, kada teisėjas gali eiti *inter alia* tarptautinio teismo teisėjo pareigas (kai yra derinamos nacionalinio teismo ir tarptautinio teismo teisėjo pareigos). Tokia veikla turi derėti su iš Konstitucijos 109 straipsnio teismams ir teisėjams kylančia konstitucine pareiga tinkamai, nepriklausomai ir efektyviai vykdyti teisingumą.

Konstatuotina ir tai, kad teisėjo teisė eiti tarptautinio teismo teisėjo pareigas (kai yra derinamos nacionalinio teismo ir tarptautinio teismo teisėjo pareigos) suponuoja ir jo teisę gauti atlyginimą už jų ėjimą. Kartu pažymėtina, kad <...> pagal Konstitucijos 113 straipsnio 1 dalį teisėjas negali gauti jokio kito atlyginimo, išskyrus teisėjo atlyginimą ir užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą, todėl darytina išvada, kad teisėjas, eidamas tarptautinio teismo teisėjo pareigas (kai yra derinamos nacionalinio teismo ir tarptautinio teismo teisėjo pareigos), vienu metu negali gauti ir nacionalinio teismo teisėjo, ir tarptautinio teismo teisėjo atlyginimo.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimo <...> nuostata „Teisėjas gali gauti tik teisėjo atlyginimą, mokamą iš valstybės biudžeto. Jokio kito atlyginimo, išskyrus užmokestį už pedagoginę ar

kūrybinę veiklą, jis negali gauti“ *inter alia* reiškia, kad <...> teisėjai <...> gali gauti tarptautinio teismo teisėjo atlyginimą (kai yra derinamos nacionalinio teismo ir tarptautinio teismo teisėjo pareigos), tačiau tuo metu jie negali gauti nacionalinio teismo teisėjo atlyginimo.

9.1.4. Teisėjo konstitucinis statusas. Teisėjų skyrimas, profesinė karjera ir atleidimas iš pareigų. Teisminės valdžios savivaldos institucijos

Profesiniai ir etiniai reikalavimai teisėjams

Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. sprendimas

Viena iš garantijų, kad teisėjai tinkamai vykdys teisingumą, yra jų kvalifikacija: teisėjais turi būti skiriami tik asmenys, turintys aukštą teisinę kvalifikaciją ir gyvenimo patirtį; tai reiškia, kad teisėjams keliami ypatingi profesiniai reikalavimai (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas, 2013 m. liepos 3 d. sprendimas). Tinkamas teisėjų pasirengimas, jų žinių gilinimas, kvalifikacijos kėlimas – svarbi prielaida užtikrinti tinkamą teismų veiklą (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas).

Teisėjams keliami ir itin dideli etinio bei moralinio pobūdžio reikalavimai, jų reputacija turi būti nepriekaištinga (Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas, 2013 m. liepos 3 d. sprendimas), jie turi saugoti savo profesijos garbę ir prestižą (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas taip pat yra konstatavęs, kad teisėjas turi jausti didelę atsakomybę už tai, kaip jis vykdo teisingumą – atlieka Konstitucijoje jam nustatytą priedermę (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas, 2013 m. liepos 3 d. sprendimas).

Teisėjų kvalifikacijos ir darbo vertinimas; teisėjų drausminė atsakomybė; teisėjo atleidimas iš pareigų, kai jis savo poelgiu pažemino teisėjo vardą (Konstitucijos 115 straipsnio 5 punktas)

Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. sprendimas

<...> Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija, dalyvaujanti priimant sprendimus dėl teisėjų karjeros (patarianti Respublikos Prezidentui dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų) ir, kaip pažymėta Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarime, dėl to turinti įgaliojimus vertinti teisėjų kvalifikaciją, turi tam tikrais aspektais vertinti ir teisėjų darbą nagrinėjant bylas – tai yra svarbi prielaida užtikrinti tinkamą teismų veiklą. Tačiau pabrėžtina, kad su Konstitucija, *inter alia* jos 109 straipsnio 2 dalimi, būtų nesuderinamas toks teisėjų darbo nagrinėjant bylas vertinimas, kuriuo būtų sudarytos prielaidos pakenkti teisėjo ir teismų nepriklausomumui. Teisėjų darbas turėtų būti vertinamas pagal iš anksto nustatytus kriterijus, atsižvelgiant *inter alia* į tokias aplinkybes, kaip atitinkamo teismo darbo apimtis, teisėjo darbo krūvis, bylų sudėtingumas ir specifika, teismo proceso trukmė, eiga.

Kartu pažymėtina, jog, atsižvelgiant į tai, kad savavaldė teisminė valdžia pagal Konstituciją negali būti pernelyg centralizuota, ir tai, kad įstatymų leidėjas turi plačią diskreciją įstatymu įtvirtinti teisminės valdžios savivaldos institucijų sistemą, įgaliojimai vertinti teisėjų darbą nagrinėjant bylas ir teisėjų kvalifikaciją įstatymu gali būti suteikti ir kitai nei numatytoji Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje teismų savivaldos institucijai.

<...> teisėjas turi jausti didelę atsakomybę už tai, kaip jis vykdo teisingumą – atlieka Konstitucijoje jam nustatytą priedermę, <...> teisėjo ir teismų nepriklausomumo

garantijų sistema nesudaro jokių prielaidų, kuriomis prisidengdamas teisėjas galėtų vengti tinkamai atlikti savo pareigas, aplaidžiai nagrinėtų bylas. Taigi konstitucinis teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas anaip tol nereiškia, kad teisėjui, kuris netinkamai atlieka savo pareigas (*inter alia* aplaidžiai nagrinėja bylas) arba vengia jas atlikti be pateisinamos priežasties, negali būti taikoma drausminė atsakomybė.

<...> teisminės valdžios savireguliacijos ir savivaldos sistema privalo užtikrinti, kad teisėjai deramai atliks savo pareigas, kad kiekvienas neteisėtas ar neetiškas teisėjo poelgis bus deramai įvertintas. Tačiau, kaip konstatuota Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime, drausminių priemonių taikymas teisėjams turi būti organizuojamas taip, kad nebūtų pažeidžiamas realus teisėjų nepriklausomumas.

Pažymėtina, kad tai, be kita ko, reiškia, jog taikant drausminės atsakomybės priemones negali būti pažeista teisėjų nepriklausomumo ir atsakomybės pusiausvyra, jomis negali būti sudarytos prielaidos kištis į teisėjų veiklą nagrinėjant bylas ir priimant sprendimus, pažeisti realų teisėjo procesinį nepriklausomumą. Drausminės atsakomybės priemonės teisėjui gali būti taikomos už tam tikrą jo elgesį, kuriuo jis padaro nusizengimą vykdydamas savo, kaip teisėjo, įgaliojimus (vengimą atlikti pareigas ar netinkamą jų atlikimą, *inter alia* aplaidų bylų nagrinėjimą), taip pat už teisėjo elgesį, nesusijusį su teisėjo įgaliojimų vykdymu. Teisėjams taikomos drausminės atsakomybės priemonės, jų taikymo pagrindai ir sąlygos turi būti nustatyti įstatymu. Sprendžiant, ar tam tikras teisėjo poelgis pripažintinas nusizengimu, už kurį turi būti taikoma atsakomybė, būtina įvertinti visas su jo padarymu susijusias aplinkybes.

Pagal Konstitucijos 115 straipsnio 5 punktą teisėjai, savo poelgiu pažeminę teisėjo vardą, įstatymo nustatyta tvarka atleidžiami iš pareigų. Taigi pagal Konstituciją teisėjui, savo poelgiu pažeminusiam teisėjo vardą, taikytina griežčiausia drausminės atsakomybės priemonė – atleidimas iš pareigų.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog Konstitucijoje *expressis verbis* nėra nustatyta, kokie teisėjo poelgiai priskirtini prie tokių, kuriais yra pažeminamas teisėjo vardas; formuluotė „teisėjo vardą pažeminantis poelgis“ yra talpi, ji apima ne tik teisėjo elgesį, kuriuo jis teisėjo vardą pažemino vykdydamas savo, kaip teisėjo, įgaliojimus, bet ir teisėjo vardą pažeminusį elgesį, nesusijusį su teisėjo įgaliojimų vykdymu; pagal Konstituciją įstatymų leidėjas, taip pat teismų savivaldos institucijos turi diskreციją nustatyti, kokie teisėjo poelgiai priskirtini prie tokių, kuriais pažeminamas teisėjo vardas, tačiau nei įstatymais, nei teismų savivaldos institucijų sprendimais negali būti nustatytas koks nors išsamus (baigtinis) poelgių, kuriais teisėjas pažemina teisėjo vardą, sąrašas; ar teisėjo poelgis yra toks, kuriuo pažeminamas teisėjo vardas, kiekvieną kartą turi būti sprendžiama įvertinus visas su tuo poelgiu susijusias ir turinčias reikšmės bylai aplinkybes (Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d., 2007 m. sausio 16 d. nutarimai).

Konstitucijos 115 straipsnio 5 punkte numatytas poelgis, kuriuo pažeminamas teisėjo vardas, suponuoja ne tik atitinkamų objektyvaus pobūdžio faktų nustatymą (konstatavimą), bet ir jų vertinimą (Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas). Taigi tais atvejais, kai Respublikos Prezidentas kreipiasi į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją, kad ši patartų *inter alia* dėl teisėjo, savo poelgiu pažeminusio teisėjo vardą, atleidimo iš pareigų, minėta teisėjų institucija privalo ne tik įsitikinti, kad tam tikras teisėjo poelgis (veika) buvo, bet ir įvertinti, ar jis šiuo poelgiu (veika) tikrai pažemino teisėjo vardą (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d., 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimai).

<...>

<...> būtina nešališko ir teisingo bylos išnagrinėjimo sąlyga yra teisėjo procesinis nepriklausomumas ir savarankiškumas sprendžiant visus su nagrinėjama byla susijusius klausimus; tik pats teismas sprendžia, kaip jam reikėtų nagrinėti bylą; teisėjas neprivalo jokiai valstybės institucijai ar pareigūnams aiškintis dėl savo nagrinėjamų bylų; joks teisėjas, vykdydamas teisingumą, nėra ir negali būti pavaldus jokiai kitam teisėjui ar kurio nors teismo (*inter alia* teismo, kuriame dirba, taip pat aukštesnės grandies ar instancijos teismo) pirmininkui; tik aukštesnės pakopos teismas proceso įstatymų nustatyta tvarka gali peržiūrėti ir pakeisti ar panaikinti teisėjo sprendimus; teismų instancinės sistemos paskirtis – šalinti bet kurias žemesnių instancijų teismų padarytas fakto (t. y. teisiškai reikšmingų faktų nustatymo ir vertinimo) ar teisės (t. y. teisės taikymo) klaidas, neleisti įvykdyti neteisingumo; teisingumas vykdomas visada paliekant galimybę ištaisyti galimą klaidą.

Taigi teisėjas, atlikdamas savo konstitucinę priedermę vykdyti teisingumą ir priimti motyvuotus ir pagrįstus sprendimus, bylas nagrinėja savarankiškai, savo nuožiūra sprendžia visus su nagrinėjama byla susijusius klausimus, vadovaudamasis teise, remdamasis visapusišku ir objektyviu faktų vertinimu, savo žiniomis, vidiniu įsitikinimu, etikos reikalavimais. Teisėjas neprivalo aiškintis dėl bylų nagrinėjimo ir priimamų sprendimų pagrįstumo, teisėjo argumentai ir motyvai išdėstomi priimtuose sprendimuose.

<...> pabrėžtina, jog vien tai, kad aukštesnės instancijos teismas, proceso įstatymų nustatyta tvarka peržiūrėjęs žemesnės instancijos teismo priimtą sprendimą, jį pakeitė arba panaikino dėl jį priimant padarytų teisės aiškinimo ir (arba) taikymo klaidų, proceso įstatymų pažeidimų, negali būti pagrindas taikyti drausminę atsakomybę tą sprendimą priėmusiam teisėjui. Aukštesnės instancijos teismų teisėjai, nagrinėjantys bylas dėl žemesnės instancijos teismų priimtų sprendimų, taip pat remiasi savo žiniomis ir vidiniu įsitikinimu, tad kitokio sprendimo priėmimą gali lemti ir skirtingas suvokimas, faktų vertinimas ir (arba) teisės aiškinimas. Tai, kad žemesnės instancijos teismo teisėjo, nepriklausomai ir nešališkai išnagrinėjusio bylą, priimant sprendimą padarytos teisės aiškinimo ir (arba) taikymo klaidos, proceso įstatymų pažeidimai ištaisomi aukštesnės instancijos teismo, pirmiausia rodo, kad teismų instancinė sistema veikia pagal savo paskirtį, o ne tai, kad pakeistą ar panaikintą sprendimą priėmęs teisėjas aplaidžiai atliko savo pareigas ar stokojo reikiamos profesinės kvalifikacijos. Aukštesnės instancijos teismui peržiūrint ir keičiant ar naikinant žemesnės instancijos teismo priimtą sprendimą nėra vertinama jį priėmusio teisėjo kvalifikacija ar veikla (darbas) nagrinėjant bylas – tai vertina ir drausminės atsakomybės priemonės taiko atitinkamus įgaliojimus turinti (-ios) teismų savivaldos institucija (-os) įstatymų nustatyta tvarka.

Taigi teisėjo priimtas sprendimas, net aukštesnės instancijos teismo pakeistas ar panaikintas dėl jį priimant padarytų teisės aiškinimo ir (arba) taikymo klaidų, proceso įstatymų pažeidimų, negali būti pagrindas pradėti drausminės atsakomybės procedūrą bei pripažinti teisėją savo poelgiu pažeminusiu teisėjo vardą ir pagal Konstitucijos 115 straipsnio 5 punktą atleisti jį iš pareigų. Galimybė teisėjams taikyti kokias nors neigiamas padarinius turinčias priemones už jų priimtus konkrečius sprendimus (juose išdėstyta faktų vertinimą ir teisės aiškinimą) paneigtų teismų instancinės sistemos esmę, sudarytų prielaidas pažeisti teisėjo procesinį savarankiškumą sprendžiant visus su nagrinėjama byla susijusius klausimus, kištis į teisėjo ar teismo veiksmus vykdamas teisingumą, taigi pažeistų konstitucinį teisėjo ir teismų nepriklausomumo principą.

Minėta, kad teisminės valdžios savireguliacijos ir savivaldos sistema privalo užtikrinti, kad teisėjai deramai atliks savo pareigas, kad kiekvienas neteisėtas ar neetiškas teisėjo poelgis bus deramai įvertintas; tačiau drausminių priemonių taikymas teisėjams turi būti organizuojamas taip, kad nebūtų pažeidžiamas realus teisėjų nepriklausomumas.

<...> pažymėtina, kad konstitucinis teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas nepaneigia galimybės taikyti teisėjui drausminę atsakomybę už vengimą atlikti pareigas be pateisinamos priežasties, netinkamą pavestų pareigų atlikimą (*inter alia* aplaidumą nagrinėjant bylas). Teismų savivaldos institucija (-os), turinti (-ios) įgaliojimus vertinti teisėjų veiklą (t. y. tai, kaip teisėjas, vykdydamas teisingumą, atlieka savo pareigas), nagrinėti teisėjų padarytus nusižengimus ir skirti jiems drausmines nuobaudas, kiekvienu atveju privalo įvertinti visas su teisėjo pareigų atlikimu susijusias aplinkybes. Jeigu teisėjas, nagrinėdamas bylas, savo pareigas atlieka aplaidžiai (*inter alia* skubotai, paviršutiniškai arba, atvirkščiai, nepateisinamai lėtai nagrinėja bylas, daro akivaizdžius proceso įstatymuose nustatytų reikalavimų pažeidimus, nesigilina į bylos medžiagą, bylas nagrinėja atmestina), jam turėtų būti taikoma drausminė atsakomybė už padarytus nusižengimus.

Tačiau pabrėžtina, kad teismų savivaldos institucija (-os), turinti (-ios) įgaliojimus vertinti teisėjų veiklą, taikyti drausminės atsakomybės priemones, negali nuspręsti taikyti tokias priemones už teisėjui priimant sprendimą padarytas teisės aiškinimo ir (arba) taikymo klaidas, proceso įstatymų pažeidimus, nustatytus ir ištaisytus aukštesnės instancijos teismo, taip pat nustatytus ne aukštesnės instancijos teismui peržiūrėjus priimtą sprendimą, o administruojant teismus ar minėtai (-oms) institucijai (-oms) vykdant teisėjų veiklos vertinimą. Jeigu teismų savivaldos institucijai (-oms) būtų suteikti tokie įgaliojimai, t. y. būtų numatyta galimybė taikyti teisėjams drausminę atsakomybę už konkretų priimtą sprendimą, tai reikštų, kad šiai (šioms) institucijai (-oms) pavesta vykdyti teisėjų sprendimų kontrolę, vertinti jų turinį, taigi būtų paneigta teismų instancinės sistemos esmė, sudarytos prielaidos kištis į teisėjo veiklą vykdydamas teisingumą, pažeistas konstitucinis teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas.

<...> pažymėtina ir tai, kad jeigu žemesnės instancijos teismo teisėjo sprendimus aukštesnės instancijos teismui keičia ar naikina itin dažnai, juose nuolat yra daromos šiurkščios, akivaizdžios teisės aiškinimo ir (arba) taikymo klaidos, šiurkštūs, akivaizdūs proceso įstatymų pažeidimai, tai gali reikšti, kad teisėjas, vykdydamas teisingumą, netinkamai atlieka savo pareigas (*inter alia* bylas nagrinėja aplaidžiai, nesigilina į bylos medžiagą) ir (arba) neatitinka jam keliamų profesinės kvalifikacijos reikalavimų. Netinkamas, aplaidus, akivaizdžią kompetencijos stoką rodantis teisėjo elgesys, lemiantis nuolatinį tokių sprendimų, kuriuose daromos teisės aiškinimo ir (arba) taikymo klaidos, proceso įstatymų pažeidimai, priėmimą, yra nesuderinamas su teisėjui keliamais reikalavimais, todėl suteikia pagrindą taikyti teisėjui drausminės atsakomybės priemones, *inter alia* pripažinti jį savo poelgiu pažėminusiu teisėjo vardą. Pažymėtina ir tai, kad jeigu nuolat pasikartojančios šiurkščios, akivaizdžios teisės aiškinimo ir (arba) taikymo klaidos, nuolat pasikartojantys šiurkštūs, akivaizdūs proceso įstatymų pažeidimai nustatomi ne aukštesnės instancijos teismui peržiūrėjus teisėjo priimtus sprendimus, o administruojant teismus ar teismų savivaldos institucijai (-oms) vertinant teisėjo veiklą, tai taip pat yra pagrindas atitinkamai vertinti teisėjo elgesį ir taikyti jam drausminės atsakomybės priemones, *inter alia* pripažinti teisėją pažėminusiu teisėjo vardą ir pagal Konstitucijos 115 straipsnio 5 dalį atleisti jį iš pareigų.

Įvertinus visas turinčias reikšmės aplinkybes, kiekvieną kartą turi būti sprendžiama, ar teisėjo elgesys darant nustatytas klaidas ir pažeidimus yra toks, kuriuo yra pažeminamas teisėjo vardas. Konstitucinis teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas suponuoja tai, kad teisminės valdžios savireguliacijos ir savivaldos sistema privalo veikti taip, kad būtų sudarytos prielaidos teisėją, pažeminusį teisėjo vardą, atleisti iš pareigų.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimo <...> nuostatos [teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijos nesudaro jokių prielaidų jomis prisidengiant teisėjui vengti tinkamai atlikti savo pareigas, aplaidžiai nagrinėti bylas; teisėjai turi saugoti savo profesijos garbę ir prestižą; teismų savivaldos sistema privalo užtikrinti, kad teisėjai deramai atliks savo pareigas, kad kiekvienas neteisėtas ar neetiškas teisėjo poelgis bus deramai įvertintas] *inter alia* reiškia, kad:

– konstitucinis teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas nepaneigia galimybės taikyti teisėjams drausminę atsakomybę už vengimą atlikti pareigas be pateisinamos priežasties, netinkamą pareigų atlikimą (*inter alia* aplaidų bylų nagrinėjimą), tačiau vien tai, kad aukštesnės instancijos teismas, proceso įstatymų nustatyta tvarka peržiūrėjęs teisėjo priimtą sprendimą, jį pakeitė arba panaikino dėl jį priimant padarytų teisės aiškinimo ir (arba) taikymo klaidų, proceso įstatymų pažeidimų, nereiškia, kad yra pagrindas taikyti teisėjui drausminę atsakomybę, pagal Konstitucijos 115 straipsnio 5 punktą atleisti jį iš pareigų pripažinus, kad savo poelgiu jis pažemino teisėjo vardą;

– nuolat pasikartojančios šurkščios, akivaizdžios teisės aiškinimo ir (arba) taikymo klaidos, nuolat pasikartojantys šurkštūs, akivaizdūs proceso įstatymų pažeidimai, padaryti teisėjui priimant sprendimus, yra pagrindas teismų savivaldos institucijai (-oms), turinčiai (-ioms) atitinkamus įgaliojimus, teisėjo elgesį vertinti kaip netinkamą pareigų atlikimą (*inter alia* aplaidų bylų nagrinėjimą), reikiamos profesinės kvalifikacijos stoka, taikyti teisėjui drausminę atsakomybę, pripažinti jį savo poelgiu pažeminusiu teisėjo vardą; teisminės valdžios savireguliacijos ir savivaldos sistema privalo veikti taip, kad būtų sudarytos prielaidos teisėją, savo poelgiu pažeminusį teisėjo vardą, atleisti iš pareigų.

9.1.5. Teismų įgaliojimai, susiję su teisingumo vykdymu

Teismo pareiga kilus abejonėms kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl byloje taikytino teisės akto konstitucingumo; bylos šalies teisė prašyti bylą nagrinėjančią teismą kreiptis į Konstitucinį Teismą

Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 28 d. sprendimas

Pagal Konstituciją teismai, suabejoję Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleisto arba referendumu priimto teisės akto (jo dalies) atitiktimi aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, ne tik gali, bet ir privalo kreiptis į Konstitucinį Teismą (2007 m. spalio 24 d., 2006 m. kovo 28 d. nutarimai).

<...> kaip aiškindamas Konstitucijos 6 straipsnio 2 dalį, 30 straipsnio 1 dalį, 109 straipsnio 1 dalį, 110 straipsnį, konstitucinį teisinės valstybės principą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, kiekvieno asmens teisė savo teises ginti remiantis Konstitucija ir asmens, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, teisė kreiptis į teismą suponuoja ir tai, kad kiekviena teismo nagrinėjamos bylos šalis, suabejojusi įstatymo ar kito teisės akto (jo dalies), kuris gali būti taikomas toje byloje ir kurio atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) tyrimas yra priskirtas

Konstitucinio Teismo jurisdikcijai (t. y. kurio nors Seimo, Respublikos Prezidento arba Vyriausybės akto (jų dalių)), atitiktimi Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui), turi teisę kreiptis į bylą nagrinėjančią bendrosios kompetencijos ar pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtą specializuotą teismą ir prašyti, kad šis sustabdytų bylos nagrinėjimą ir kreiptųsi į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti ir spręsti, ar toje byloje taikytinas Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai (2006 m. kovo 28 d. nutarimas, 2007 m. liepos 5 d. sprendimas, 2007 m. spalio 24 d. nutarimas).

Konstitucinis Teismas yra nurodęs, jog teismų sprendimai kreiptis arba (nors to prašo kuri nors teismo nagrinėjamos bylos šalis) nesikreipti į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti ir spręsti, ar toje byloje taikytinas Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, be kita ko, turi būti grindžiami teisiniais argumentais (motyvais), argumentavimas turi būti racionalus; jie turi būti aiškūs byloje dalyvaujantiems ir kitiems asmenims (2006 m. kovo 28 d. nutarimas, 2007 m. liepos 5 d. sprendimas).

Taigi <...> tai, kad asmens konstitucinė teisė pažeista teisės aktu, kurio teisėtumą tirti pagal Konstituciją yra priskirta išimtinai Konstitucinio Teismo kompetencijai (t. y. kuriuo nors Seimo, Respublikos Prezidento arba Vyriausybės aktu), o asmuo pagal Konstituciją neturi įgaliojimų tiesiogiai inicijuoti konstitucinės justicijos bylos Konstituciniame Teisme dėl tokio akto teisėtumo, anaipol nereiškia, kad tokie asmenys apskritai negali ginti savo teisių ir laisvių (taip pat ir teisme), kurios yra pažeistos. Konstitucijoje įtvirtinta asmens, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, teisė kreiptis į teismą suponuoja ne tik tai, kad tokiais atvejais asmens teisės ir laisvės, teisėti interesai bei teisėti lūkesčiai turi ir gali būti apginti, bet ir tai, kad teismai (teisėjai), nagrinėdami bylas, turi pareigą, kilus abejonėms dėl Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės priimto akto (jo dalies) atitikties aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, kreiptis į Konstitucinį Teismą.

Kartu pažymėtina, kad, kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, teismai, į kuriuos suinteresuoti asmenys kreipiasi su prašymais išnagrinėti Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės aktus, negali perimti Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės konstitucinių įgaliojimų, t. y. už šias valdžios institucijas priimti atitinkamų sprendimų arba įpareigoti minėtų valdžios institucijų išleisti aktus, susijusius su valstybės valdžios vykdymu (2010 m. gegužės 13 d. nutarimas).

<...>

<...> Jeigu, kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, kilus abejonėms dėl byloje taikytino teisės akto atitikties Konstitucijai ir (arba) aukštesnės galios teisės aktams teismas nesustabdytų bylos nagrinėjimo ir nesikreiptų į Konstitucinį Teismą, kad šios abejonės būtų pašalintos ir byloje būtų pritaikytas teisės aktas, kurio atitiktis Konstitucijai kelia abejonių, teismas rizikuotų priimti tokį sprendimą, kuris nebūtų teisingas (*inter alia* 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. kovo 28 d., 2013 m. sausio 25 d. nutarimai).

[9.1.6. Teismo procesas ir teismų sprendimai]

9.2. PROKURATŪRA

Prokurorų konstitucinis statusas ir funkcijos; prokurorų nepriklausomumas (Konstitucijos 118 straipsnis (1992 m. spalio 25 d., 2003 m. kovo 20 d. redakcijos))

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 16 d. sprendimas

Konstitucijos 118 straipsnyje (1992 m. spalio 25 d. redakcija) buvo nustatyta:

„Valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose palaiko, baudžiamąjį persekiojimą vykdo ir kvotos organų veiklą kontroliuoja prokurorai.

Parengtinį tardymą atlieka tardytojai.

Prokurorų ir tardytojų skyrimo tvarką ir jų statusą nustato įstatymas.“

<...> Konstitucijos 118 straipsnyje (2003 m. kovo 20 d. redakcija) nustatyta:

„Ikitiesminį tyrimą organizuoja ir jam vadovauja, valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose palaiko prokuroras.

Prokuroras įstatymo nustatytais atvejais gina asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus.

Prokuroras, vykdydamas savo funkcijas, yra nepriklausomas ir klauso tik įstatymo.

Lietuvos Respublikos prokuratūra yra Generalinė prokuratūra ir teritorinės prokuratūros.

Generalinį prokurorą skiria ir atleidžia Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu.

Prokurorų skyrimo ir atleidimo tvarką, jų statusą nustato įstatymas.“

Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 13 d. nutarime konstatavo, kad, įsigaliojus Konstitucijos 118 straipsnio pakeitimo įstatymui, Konstitucinis Teismas oficialiąją konstitucinę doktriną formuluoja remdamasis šiame įstatyme išdėstyta nauja Konstitucijos 118 straipsnio redakcija; kiekvienu atveju, kai yra įsigaliojusi Konstitucijos pataisa, pagal Konstituciją įgaliojimus konstatuoti, kad ankstesnių Konstitucijos nuostatų pagrindu Konstitucinio Teismo suformuota doktrina aiškinant Konstituciją jau negalima remtis (ir koku mastu), turi tik Konstitucinis Teismas.

Tai pasakytina ir apie konstitucinius doktrininis teiginius, apibūdinančius prokurorų teisinį statusą, jų santykius su ikitiesminio tyrimo pareigūnais, jų įgaliojimus teisme.

Konstitucinis Teismas 1995 m. gruodžio 6 d. nutarime aiškindamas Konstitucijos 118 straipsnio (1992 m. spalio 25 d. redakcija) nuostatas yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją prokurorai yra teisminės valdžios sudedamoji dalis, todėl jiems taikytini teismų nepriklausomumą apibūdinantys principai, tačiau atsižvelgiant į Konstitucijoje nustatytus ypatumus; pagrindinės prokurorų ir tardytojų funkcijos yra nustatytos Konstitucijos IX skirsnyje „Teismas“; jame prokurorai ir tardytojai yra traktuojami kaip teisminės valdžios sudedamoji dalis; taigi, kai jie atlieka procesinius veiksmus, jiems įstatymu nustatomos teisminės valdžios nepriklausomumo garantijos; prokuroras ar tardytojas yra nepriklausomas, veikia savarankiškai palaikydamas valstybinį kaltinimą, vykdydamas baudžiamąjį persekiojimą, kvotos organų kontrolę, atlikdamas parengtinį tardymą; šiais atvejais priimdamas atitinkamus sprendimus prokuroras ar tardytojas vadovaujasi tik įstatymu ir negali būti kišamasi į jo veiklą.

Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 13 d. nutarime aiškindamas Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) nuostatas konstatavo, kad įsigaliojus Konstitucijos 118 straipsnio pakeitimo įstatymui Konstitucijos 118 straipsnyje yra

nustatytas iš esmės kitoks nei pirmiau prokuroro konstitucinis institutas: yra įtvirtintas kitoks nei iki tol prokurorų konstitucinis statusas; yra įtvirtinta institucija, kuri anksčiau Konstitucijoje nebuvo įvardyta – Lietuvos Respublikos prokuratūra; nustatyta Lietuvos Respublikos prokuratūros sistema – ją sudaro Generalinė prokuratūra ir teritorinės prokuratūros; įtvirtinta Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro pareigybė ir nustatyta šio pareigūno skyrimo ir atleidimo iš pareigų tvarka ir kt.; jau negalima remtis ankstesnės redakcijos Konstitucijos 118 straipsniu pagrįstos konstitucinės doktrinos teiginiu, kad prokurorai yra teisminės valdžios sudedamoji dalis.

Pažymėtina, jog, palyginus prokurorų funkcijas, nustatytas Konstitucijos 118 straipsnyje (1992 m. spalio 25 d. redakcija), ir prokurorų funkcijas, nustatytas Konstitucijos 118 straipsnyje (2003 m. kovo 20 d. redakcija), darytina išvada, kad nors Konstitucijos 118 straipsnio 1 dalyje (1992 m. spalio 25 d., 2003 m. kovo 20 d. redakcijos) konstitucinės prokurorų funkcijos apibūdinamos skirtingu tekstu, jos iš esmės nepakito. Antai Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 1 dalyje išliko viena svarbiausių prokuroro funkcijų – valstybinio kaltinimo palaikymas baudžiamosiose bylose. Lyginant kitas Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d., 1992 m. spalio 25 d. redakcijos) 1 dalyje nustatytas prokurorų funkcijas konstatuotina, kad ikiteisminio tyrimo organizavimas ir vadovavimas jam pagal savo pobūdį yra baudžiamojo persekiojimo vykdymas ir nusikalstamas veikas tiriančių institucijų (kvotos organų) veiklos kontrolė.

Be to, Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 2 dalyje yra įtvirtinta prokuroro funkcija, kuri Konstitucijos 118 straipsnyje (1992 m. spalio 25 d. redakcija) eksplicitiškai nebuvo įtvirtinta, – prokuroras įstatymo nustatytais atvejais gina asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus. Pažymėtina, kad dėl eksplicitinio šios funkcijos įtvirtinimo Konstitucijoje prokuroro konstitucinių funkcijų esmė savaime nepasikeitė.

Pažymėtina ir tai, kad Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 3 dalyje *expressis verbis* įtvirtintas prokurorų nepriklausomumo principas. Pagal Konstituciją prokuroras, vykdydamas savo funkcijas, yra nepriklausomas ir klauso tik įstatymo. Vadinasi, prokurorai, vykdydami savo funkcijas, veikia savarankiškai, įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios institucijos, *inter alia* Seimas, Respublikos Prezidentas, dalyvaujantys generalinio prokuroro skyrimo ir atleidimo procese, negali kištis į jų funkcijų vykdymą, duoti kokių nors privalomų jiems nurodymų dėl funkcijų vykdymo ar kontroliuoti jų darbo vykdant funkcijas.

<...>

Konstitucinio Teismo 2003 m. sausio 24 d. [nutarime] <...> konstatuota:

„<...>

Kad galėtų tinkamai vykdyti savo funkcijas, prokurorai privalo turėti pakankamas, įstatymo nustatytas savarankiškumo garantijas. Įstatymų leidžiamoji ar vykdomoji valdžia, jų pareigūnai, kiti asmenys neturi teisės kištis į prokurorų, vykdančių Konstitucijoje nustatytas funkcijas, veiklą.

Svarbi prokurorų savarankiškumo garantija yra Konstitucijos 118 straipsnio 3 dalies nuostata, kad prokurorų skyrimo tvarką ir jų statusą nustato įstatymas. Įstatymų leidėjas, įgyvendindamas konstitucinius įgaliojimus nustatyti subjektus, kurie skiria ir atleidžia prokurorus, taip pat nustatyti prokurorų įgaliojimų trukmę, jų skyrimo, atleidimo tvarką, atleidimo pagrindus, yra saistomas Konstitucijos, taigi ir joje įtvirtinto

teisinės valstybės principo, suponuojančio teisinį tikrumą, stabilumą, teisėtų lūkesčių apsaugą.“

<...>

Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. [nutarime] <...> konstatuota:

„Konstitucijos 118 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad ikiteisminį tyrimą organizuoja ir jam vadovauja, valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose palaiko prokuroras; šio straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad prokuroras įstatymo nustatytais atvejais gina asmens, visuomenės bei valstybės teises ir teisėtus interesus; Konstitucijos 118 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad prokuroras, vykdydamas savo funkcijas, yra nepriklausomas ir klauso tik įstatymo. Tai gi pabrėžtina, kad prokuroro nepriklausomumas organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant, palaikant valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose yra konstitucinė vertybė; pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo ši konstitucinė vertybė būtų paneigiama arba būtų kitaip suvaržomas prokuroro nepriklausomumas organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant, palaikant valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose.

<...>“

<...>

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. [nutarime] <...> konstatuota:

„Pagal Konstituciją niekas kitas, išskyrus prokurorą, negali organizuoti ikiteisminio tyrimo ir jam vadovauti (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas). Konstitucijos 118 straipsnio 1 dalies nuostata, kad prokuroras organizuoja ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauja, įpareigoja įstatymų leidėją įstatymu nustatyti prokurorų įgaliojimus organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant. Tai reguliuodamas įstatymų leidėjas turi gana plačią diskreciją: atsižvelgdamas į nusikalstamų veikų pobūdį, pavojingumą (sunkumą), mastą, kitus požymius, kitas turinčias reikšmės aplinkybes, jis gali nustatyti įvairias ikiteisminio tyrimo organizavimo ir vadovavimo jam formas, tam tikrus prokurorų įgaliojimus šiame procese ir kt. Tačiau šiuo atveju įstatymų leidėjas yra saistomas Konstitucijos normų ir principų, *inter alia* iš Konstitucijos kylančios priedermės užtikrinti kiekvieno asmens ir visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinių. Iš minėtos Konstitucijos 118 straipsnio 1 dalies nuostatos prokurorams kyla pareiga organizuoti ikiteisminį tyrimą ir vadovauti jam taip, kad būtų surinkta objektyvi, išsami informacija apie nusikalstamą veiką ir asmenį, įtariamą padarius šią veiką, kuri *inter alia* sudarytų teisingas prielaidas teismui baudžiamojoje byloje nustatyti objektyvią tiesą ir priimti teisingą sprendimą dėl asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo.

Pagal Konstituciją niekas kitas, išskyrus prokurorą, negali palaikyti valstybinio kaltinimo baudžiamosiose bylose (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas). <...> Konstitucijos 118 straipsnio 1 dalies nuostata, jog prokuroras palaiko valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose, *inter alia* reiškia, kad per baudžiamąjį procesą teisme yra palaikomas valstybinis kaltinimas ir kad valstybinio kaltinimo palaikymas yra valstybės funkcija, kuri gali būti įgyvendinama tik per tam tikrus valstybės pareigūnus – prokurorus. Tačiau minėta Konstitucijos nuostata neužkerta kelio įstatymų leidėjui, atsižvelgiant į tai, kieno interesai yra pažeisti, į nusikalstamų veikų pobūdį, pavojingumą (sunkumą), mastą, kitus požymius, nukentėjusio asmens valią, kitas turinčias reikšmės aplinkybes ir kt., nustatyti tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį tam tikrais įstatyme numatytais atvejais per bylos nagrinėjimą teisme valstybinis kaltinimas nėra palaikomas. Tačiau kiekvienas atvejis, kai yra nustatoma, kad valstybinis kaltinimas baudžiamosiose

bylose nepalaikomas, turi būti konstituciškai pagrįstas, *inter alia* neturi sudaryti prielaidų nepagrįstai pasunkinti konstitucinių asmens teisių ir laisvių įgyvendinimo ar apskritai jų paneigti. Taigi pagal Konstituciją įstatymų leidejas gali nustatyti ir tokių teisinių reguliavimą, pagal kurį tam tikrose baudžiamosiose bylose kaltinimą palaiko ne prokurorai, o privatūs asmenys (jų atstovai); toks teisinis reguliavimas savaime nesudaro prielaidų pažeisti asmens teisės į teisminę gynybą. Tačiau negali būti tokių teisinių situacijų, kad prokurorui nekiltų pareiga baudžiamajame byloje palaikyti valstybinį kaltinimą ir tuo atveju, kai privatus asmuo (ar jo atstovas), palaikydamas kaltinimą baudžiamajame byloje, negali veiksmingai apginti savo (ar atstovaujamo asmens) teisių ir teisėtų interesų.

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad prokuroro nepriklausomumas organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant, palaikant valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose yra konstitucinė vertybė; pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo ši konstitucinė vertybė būtų paneigiama arba būtų kitaip suvaržomas prokuroro nepriklausomumas organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant, palaikant valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas). Tačiau Konstitucijoje įtvirtintas prokuroro nepriklausomumas negali būti interpretuojamas kaip reiškiantis, esą prokurorai baudžiamajame procese neprivalo laikytis įstatymų ir (arba) vykdyti teismo (teisėjo) nurodymų.“

Cituotose Konstitucinio Teismo nutarimų nuostatose oficialiai aiškinamas Konstitucijos 118 straipsnyje nustatytas reguliavimas. Oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos dėl prokurorų nepriklausomumo visais atvejais tiesiogiai siejamos su Konstitucijoje nustatytų funkcijų vykdymu.

Šiame kontekste pažymėtina, kad nors, kaip minėta, Konstitucijos 118 straipsnyje (1992 m. spalio 25 d. redakcija) buvo nustatytos kitokios prokuroro funkcijos nei Konstitucijos 118 straipsnyje (2003 m. kovo 20 d. redakcija) ir *expressis verbis* nebuvo įtvirtintas prokuroro nepriklausomumo principas (kaip minėta, iki Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) išgaliojimo oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje šis principas buvo kildinamas iš teismų nepriklausomumo principo), oficialiosios konstitucinės doktrinos, formuotos iki Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) išgaliojimo ir šiam straipsniui išgaliojus, nuostatų dėl prokuroro nepriklausomumo principo esmė vienoda: vykdydamas Konstitucijoje nustatytas funkcijas prokuroras yra nepriklausomas ir klauso tik įstatymo.

Taip pat pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d., 2006 m. sausio 16 d., 2011 m. balandžio 7 d. nutarimuose konstatuota: „Pagal Konstituciją Lietuvos Respublikos prokuratūra – tai centralizuota, specifinius valdingus įgaliojimus turinti valstybės institucija, ji nepriskiriama Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nurodytoms valstybės valdžią vykdančioms institucijoms. Ji nėra teisminės valdžios sudedamoji dalis.“

<...>

<...> kaip minėta, pagal Konstituciją prokuroras, vykdydamas savo funkcijas, yra nepriklausomas ir klauso tik įstatymo; vadinasi, prokurorams vykdant savo funkcijas įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios institucijos, *inter alia* Seimas, Respublikos Prezidentas, dalyvaujantys generalinio prokuroro skyrimo ir atleidimo procese, negali kištis į jų veiklą, duoti kokių nors privalomų prokurorui nurodymų dėl funkcijų vykdymo ar kontroliuoti jų darbo vykdamas funkcijas.

Taigi pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų paneigiamas arba suvaržomas prokuroro nepriklausomumas organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant, palaikant valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose, ginant asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus.

<...>

<...> kaip minėta, pagal Konstituciją Lietuvos Respublikos prokuratūra – tai centralizuota, specifinius valdinius įgaliojimus turinti valstybės institucija, ji nepriskiriama prie Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nurodytų valstybės valdžią vykdančių institucijų; pagal Konstitucijos 118 straipsnio 4 dalį (2003 m. kovo 20 d. redakcija) Lietuvos Respublikos prokuratūra yra Generalinė prokuratūra ir teritorinės prokuratūros; pagal Konstitucijos 118 straipsnio 5 dalį generalinį prokurorą skiria ir atleidžia Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu. Taigi vadovavimas Lietuvos Respublikos prokuratūrai ir jos veiklos organizavimas yra konstitucinė generalinio prokuroro funkcija.

Vadinasi, pagal Konstituciją Seimas negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį prokurorai būtų įpareigoti įstatymų leidžiamajai ar vykdomajai valdžiai teikti ataskaitas apie savo konstitucinių funkcijų vykdymą, *inter alia* generalinis prokuroras būtų įpareigotas teikti tokias ataskaitas apie Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklą, kurioms Seimas, Respublikos Prezidentas ar Vyriausybė turėtų pritariti. Tokios pareigos nustatymas reikštų kišimąsi į prokurorų, vykdančių Konstitucijoje nustatytas funkcijas, veiklą, prokurorų nepriklausomumo vykdant Konstitucijoje nustatytas funkcijas varžymą.

<...> konstitucinis reikalavimas, kad Lietuvos valstybės valdžia būtų organizuota demokratiškai ir kad šalyje būtų demokratinis politinis režimas, yra neatsiejamas nuo Konstitucijos 5 straipsnio 3 dalies nuostatos, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, taip pat nuo šio straipsnio 2 dalies nuostatos, kad valdžios galias riboja Konstitucija.

Konstitucijoje įtvirtintų vertybių pusiausvyros principas ir įstatymų leidėjo pareiga suderinti skirtingus interesus, užtikrinti konstitucinių vertybių pusiausvyrą įpareigoja įstatymų leidėją suderinti konstitucinę nuostatą, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, ir konstitucinį prokurorų nepriklausomumo principą. Šių konstitucinių vertybių suderinamumas būtų užtikrintas, jeigu generalinis prokuroras įstatymu būtų įpareigotas teikti visuomenei, dalyvaujantiems generalinio prokuroro skyrimo ir atleidimo procese Seimui, Respublikos Prezidentui informaciją (viešus pranešimus) apie baudžiamosios politikos prioritetų įgyvendinimą, viešojo intereso gynimą, prokuratūros darbo organizavimą, prokuratūros veiklos kryptis, bendradarbiavimo su Lietuvos ir užsienio ikiteisminio tyrimo įstaigomis, kitomis institucijomis organizavimą, nusikalstamų veikų tyrimo terminus, prokuratūros darbe kylančias problemas ir kt.

Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, darytina išvada, kad Konstitucinio Teismo 2003 m. sausio 24 d. nutarimo <...> nuostatos „Kad galėtų tinkamai vykdyti savo funkcijas, prokurorai privalo turėti pakankamas, įstatymo nustatytas savarankiškumo garantijas. Įstatymų leidžiamoji ar vykdomoji valdžia, jų pareigūnai, kiti asmenys neturi teisės kištis į prokurorų, vykdančių Konstitucijoje nustatytas funkcijas, veiklą“, Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimo <...> ir Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimo <...> nuostatos „prokuroro nepriklausomumas organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant, palaikant valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose yra konstitucinė vertybė; pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo ši konstitucinė vertybė būtų paneigiama arba būtų

kitaip suvaržomas prokuroro nepriklausomumas organizuojant išteisminį tyrimą ir jam vadovaujant, palaikant valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose“ *inter alia* reiškia, kad negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį prokurorai būtų įpareigoti įstatymų leidžiamajai ar vykdomajai valdžiai teikti ataskaitas apie savo konstitucinių funkcijų vykdymą, *inter alia* generalinis prokuroras būtų įpareigotas teikti tokias ataskaitas apie Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklą, kurioms Seimas, Respublikos Prezidentas ar Vyriausybė turėtų pritarti; tokios pareigos nustatymas reikštų kišimąsi į prokurorų, vykdančių Konstitucijoje nustatytas funkcijas, veiklą, prokurorų nepriklausomumo vykdant Konstitucijoje nustatytas funkcijas varžymą.

Prokurorų, *inter alia* generalinio prokuroro, skyrimas ir atleidimas (Konstitucijos 118 straipsnis (1992 m. spalio 25 d., 2003 m. kovo 20 d. redakcijos))

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 16 d. sprendimas

[Konstitucinio Teismo 2003 m. sausio 24 d. nutarime] <...> konstatuota: „Konstitucijos 118 straipsnio 3 dalies nuostata, kad prokurorų skyrimo tvarką ir jų statusą nustato įstatymas, *inter alia* reiškia, jog įstatymų leidėjas turi įgaliojimus įstatymu nustatyti subjektus, kurie skiria ir atleidžia prokurorus, taip pat nustatyti prokurorų įgaliojimų trukmę, jų atleidimo iš pareigų pagrindus bei tvarką. Tai nustatydamas Seimas yra saistomas Konstitucijos, taigi ir joje įtvirtinto teisinės valstybės principo, suponuojančio teisinį tikrumą, stabilumą, teisėtų lūkesčių apsaugą. Įstatymų leidėjas, įstatymu nustatęs generalinio prokuroro įgaliojimų trukmę, neturi teisės nustatyti bet kokių generalinio prokuroro atleidimo iš pareigų nepasibaigus įgaliojimų terminui pagrindų. Įstatymų leidėjas pagal Konstituciją gali nustatyti tik tokius generalinio prokuroro atleidimo iš pareigų nepasibaigus jo įgaliojimų laikui pagrindus, dėl kurių pobūdžio generalinis prokuroras apskritai negali eiti savo pareigų (pvz., dėl tokių teisinių faktų, kaip įstatyme nustatytas amžius, perėjimas į kitą darbą, Lietuvos Respublikos pilietybės netekimas).“

Pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo 2003 m. sausio 24 d. nutarime buvo aiškinamas Konstitucijos 118 straipsnyje (1992 m. spalio 25 d. redakcija) nustatytas teisinis reguliavimas.

<...> kiekvienu atveju, kai yra išgaliojusi Konstitucijos pataisa, pagal Konstituciją įgaliojimus konstatuoti, jog ankstesnių Konstitucijos nuostatų pagrindu Konstitucinio Teismo suformuota doktrina aiškinant Konstituciją jau negalima remtis (ir koku mastu), turi tik Konstitucinis Teismas.

Pažymėtina, kad Konstitucijos 118 straipsnyje (1992 m. spalio 25 d. redakcija) nebuvo nustatyti subjektai, skiriantys ir atleidžiantys generalinį prokurorą; šie subjektai nustatyti Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 4 dalyje: generalinį prokurorą skiria ir atleidžia Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu.

Taigi konstatuotina, kad Konstitucijos 118 straipsnio (1992 m. spalio 25 d. redakcija) pagrindu Konstitucinio Teismo suformuota doktrina dėl subjektų, skiriančių ir atleidžiančių generalinį prokurorą, jau negalima remtis.

<...>

<...> Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 6 dalyje nustatyta, kad prokurorų skyrimo ir atleidimo tvarką, jų statusą nustato įstatymas.

Vadinasi, pagal Konstituciją generalinio prokuroro skyrimo ir atleidimo tvarka gali būti nustatyta tik įstatyme.

Be to, Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 5 dalyje nustatyta, kad generalinį prokurorą skiria ir atleidžia Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu.

Vadinasi, įstatyme, kuriame nustatyta generalinio prokuroro skyrimo ir atleidimo tvarka, turi būti nustatyta, kad subjektas, skiriantis ir atleidžiantis generalinį prokurorą, yra tik Respublikos Prezidentas, kuris tai gali daryti Seimo pritarimu.

<...> pagal Konstitucijos 76 straipsnį Seimas turi teisę pats nustatyti savo struktūrą ir darbo tvarką, <...> Seimas, paisydamas Konstitucijos, turi teisę pats spęsti savo struktūrinių padalinių sudarymo, jų kompetencijos, darbo organizavimo klausimus, taip pat tai, kad jokia kita valstybės valdžios institucija negali įsiterpti į šiuos Seimo konstitucinius įgaliojimus.

Vadinasi, Seimo statute turi būti nustatyta, kokia tvarka Seimas sprendžia, pritarti ar nepritarti Respublikos Prezidento siūlymui skirti arba atleisti generalinį prokurorą. Seimo statute nustatydamas, kokia tvarka pritariama ar nepritariama Respublikos Prezidento siūlymui skirti ar atleisti generalinį prokurorą, Seimas negali nustatyti kokių nors generalinio prokuroro atleidimo iš pareigų pagrindų, nes, kaip minėta, generalinio prokuroro atleidimo iš pareigų pagrindai gali būti nustatyti tik įstatyme. Be to, minėta, kad pagal Konstituciją įstatymų leidėjas gali nustatyti ne bet kokius, o tik tokius generalinio prokuroro atleidimo iš pareigų nepasibaigus jo įgaliojimų laikui pagrindus, dėl kurių pobūdžio generalinis prokuroras apskritai negali eiti savo pareigų.

Seimo statute nustatydamas savo darbo tvarką, kurios laikydamasis sprendžia, ar pritarti Respublikos Prezidento siūlomai generalinio prokuroro kandidatūrai, ar pritarti Respublikos Prezidento siūlymui atleisti generalinį prokurorą, Seimas turi įgaliojimus nustatyti, pagal kokią procedūrą pritariama arba nepritariama Respublikos Prezidento siūlymui, *inter alia* nuspręsti, kokiais terminais ir kokia tvarka Seimo posėdyje pristatoma siūloma kandidatūra, kas turi būti pristatoma teikiant kandidatūrą, kokia tvarka ta kandidatūra svarstoma Seimo posėdyje ir kokie Seimo struktūriniai padaliniai turi teisę svarstyti siūlomą kandidatūrą, kokia tvarka yra balsuojama už pritarimą ar nepritaringumą siūlomai kandidatūrai.

Pažymėtina, kad generalinis prokuroras nėra Seimo skiriamas ar renkamas pareigūnas, jį į pareigas skiria ir iš jų atleidžia Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu, vadinasi, jam negali būti taikoma Konstitucijos 75 straipsnyje nustatyta atleidimo pareiškiant nepasitikėjimą procedūra, kuri yra siejama su pareigūno veiklos vertinimu.

Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, darytina išvada, kad Konstitucinio Teismo 2003 m. sausio 24 d. nutarimo <...> nuostatos „<...> įstatymų leidėjas turi įgaliojimus įstatymu <...> nustatyti prokurorų įgaliojimų trukmę, jų atleidimo iš pareigų pagrindus bei tvarką. Tai nustatydamas Seimas yra saistomas Konstitucijos, taigi ir joje įtvirtinto teisinės valstybės principo, suponuojančio teisinį tikrumą, stabilumą, teisėtų lūkesčių apsaugą. Įstatymų leidėjas, įstatymu nustatęs generalinio prokuroro įgaliojimų trukmę, neturi teisės nustatyti bet kokių generalinio prokuroro atleidimo iš pareigų nepasibaigus įgaliojimų terminui pagrindų. Įstatymų leidėjas pagal Konstituciją gali nustatyti tik tokius generalinio prokuroro atleidimo iš pareigų nepasibaigus jo įgaliojimų laikui pagrindus, dėl kurių pobūdžio generalinis prokuroras apskritai negali eiti savo pareigų (pvz., dėl tokių teisinių faktų, kaip įstatyme nustatytas amžius, perėjimas į kitą darbą, Lietuvos Respublikos pilietybės netekimas)“, Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 30 d. nutarimo <...> nuostatos, kad Konstitucijos 76 straipsnyje, kuriame nustatyta, jog Seimo struktūrą ir darbo tvarką nustato Seimo statutas, Seimo statutas turi įstatymo galią, „suformuluota blanketinė norma, leidžianti Seimui pačiam nustatyti savo struktūrą,

darbo tvarką, įstatymų ir kitų teisės aktų pateikimo, svarstymo ir priėmimo procedūras, Seimo struktūrinių padalinių kompetenciją, jų tarpusavio santykius, taip pat reglamentuoti kitus Seimo funkcionavimo klausimus“, *inter alia* reiškia, kad generalinio prokuroro atleidimo pagrindai ir tvarka turi būti nustatyti tik įstatyme; Seimo statute gali būti nustatyta *inter alia* tai, kokia tvarka Seimas priima sprendimą dėl pritarimo Respublikos Prezidento siūlymui skirti ar atleisti generalinį prokurorą.

Prokurorų nepriklausomumas; informacijos apie prokuratūros veiklą teikimas Seimui (Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 30 d. nutarimas

Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 3 dalyje nustatyta, kad prokuroras, vykdydamas savo funkcijas, yra nepriklausomas ir klauso tik įstatymo.

Taigi, kaip pažymėta Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 16 d. sprendime, „<...> Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 3 dalyje *expressis verbis* įtvirtintas prokurorų nepriklausomumo principas. Pagal Konstituciją prokuroras, vykdydamas savo funkcijas, yra nepriklausomas ir klauso tik įstatymo. Vadinasi, prokurorai, vykdydami savo funkcijas, veikia savarankiškai, įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios institucijos, *inter alia* Seimas, Respublikos Prezidentas, dalyvaujantys generalinio prokuroro skyrimo ir atleidimo procese, negali kištis į jų funkcijų vykdymą, duoti kokių nors privalomų jiems nurodymų dėl funkcijų vykdymo ar kontroliuoti jų darbo vykdant funkcijas.“

Pažymėta ir tai, kad, kaip nurodyta Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 16 d. sprendime, Konstitucinis Teismas 1995 m. gruodžio 6 d. nutarime aiškindamas Konstitucijos 118 straipsnio (1992 m. spalio 25 d. redakcija) nuostatas yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją prokurorai yra teisminės valdžios sudedamoji dalis, todėl jiems taikytini teismų nepriklausomumą apibūdinantys principai, tačiau atsižvelgiant į Konstitucijoje nustatytus ypatumus; pagrindinės prokurorų ir tardytojų funkcijos yra nustatytos Konstitucijos IX skirsnyje „Teismas“; jame prokurorai ir tardytojai yra traktuojami kaip teisminės valdžios sudedamoji dalis; taigi, kai jie atlieka procesinius veiksmus, jiems įstatymu nustatomos teisminės valdžios nepriklausomumo garantijos; prokuroras ar tardytojas yra nepriklausomas, veikia savarankiškai palaikydamas valstybinį kaltinimą, vykdydamas baudžiamąjį persekiojimą, kvotos organų kontrolę, atlikdamas parengtinį tardymą; šiais atvejais priimdamas atitinkamus sprendimus prokuroras ar tardytojas vadovaujasi tik įstatymu ir negali būti kišamasi į jo veiklą.

Tačiau, kaip nurodyta Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 16 d. sprendime, Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 13 d. nutarime aiškindamas Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) nuostatas konstatavo, kad įsigaliojus Lietuvos Respublikos Konstitucijos 118 straipsnio pakeitimo įstatymui Konstitucijos 118 straipsnyje yra nustatytas iš esmės kitoks nei pirmiau prokuroro konstitucinis institutas: yra įtvirtintas kitoks nei iki tol prokurorų konstitucinis statusas; yra įtvirtinta institucija, kuri anksčiau Konstitucijoje nebuvo įvardyta – Lietuvos Respublikos prokuratūra; nustatyta Lietuvos Respublikos prokuratūros sistema – ją sudaro Generalinė prokuratūra ir teritorinės prokuratūros; įtvirtinta Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro pareigybė ir nustatyta šio pareigūno skyrimo ir atleidimo iš pareigų tvarka ir kt.; nebegalima remtis ankstesnės redakcijos Konstitucijos

118 straipsniu pagrįstos konstitucinės doktrinos teiginiu, kad prokurorai yra teisminės valdžios sudedamoji dalis.

Taigi Konstitucijos 118 straipsnio 3 dalyje (2003 m. kovo 20 d. redakcija) įtvirtintas prokuroro nepriklausomumo vykdant savo funkcijas principas nėra tapatus Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalyje įtvirtintam teisėjo ir teismo nepriklausomumo vykdant teisingumą principui.

Šiame kontekste pažymėtina, kad minėtame Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 16 d. sprendime buvo išaiškintos *inter alia* Konstitucinio Teismo 2003 m. sausio 24 d., 2004 m. gegužės 13 d. nutarimų nuostatos *inter alia* <...> generalinio prokuroro atskaitomybės valstybės valdžios institucijoms aspektu.

Šiame Konstitucinio Teismo sprendime pažymėta, kad vadovavimas Lietuvos Respublikos prokuratūrai ir jos veiklos organizavimas yra konstitucinė generalinio prokuroro funkcija.

Pabrėžtina, jog Konstitucinis Teismas 2014 m. sausio 16 d. sprendime *inter alia* išaiškino, kad Konstitucinio Teismo 2003 m. sausio 24 d. nutarimo <...> nuostatos „Kad galėtų tinkamai vykdyti savo funkcijas, prokurorai privalo turėti pakankamas, įstatymo nustatytas savarankiškumo garantijas. Įstatymų leidžiamoji ar vykdomoji valdžia, jų pareigūnai, kiti asmenys neturi teisės kištis į prokurorų, vykdančių Konstitucijoje nustatytas funkcijas, veiklą“, Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimo <...> ir 2006 m. sausio 16 d. nutarimo <...> nuostatos „prokuroro nepriklausomumas organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant, palaikant valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose yra konstitucinė vertybė; pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo ši konstitucinė vertybė būtų paneigiama arba būtų kitaip suvaržomas prokuroro nepriklausomumas organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant, palaikant valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose“ *inter alia* reiškia, kad negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį prokurorai būtų įpareigoti įstatymų leidžiamajai ar vykdomajai valdžiai teikti ataskaitas apie savo konstitucinių funkcijų vykdymą, *inter alia* generalinis prokuroras būtų įpareigotas teikti tokias ataskaitas apie Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklą, kurioms Seimas, Respublikos Prezidentas ar Vyriausybė turėtų pritarti; tokios pareigos nustatymas reikštų kišimąsi į prokurorų, vykdančių Konstitucijoje nustatytas funkcijas, veiklą, prokurorų nepriklausomumo vykdant Konstitucijoje nustatytas funkcijas varžymą.

Pabrėžtina ir tai, kad, kaip konstatuota Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 16 d. sprendime, Konstitucijoje įtvirtintų vertybių pusiausvyros principas ir įstatymų leidėjo pareiga suderinti skirtingus interesus, užtikrinti konstitucinių vertybių pusiausvyrą įpareigoja įstatymų leidėją suderinti konstitucinę nuostatą, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, ir konstitucinį prokurorų nepriklausomumo principą. Šių konstitucinių vertybių suderinamumas būtų užtikrintas, jeigu generalinis prokuroras įstatymu būtų įpareigotas teikti visuomenei, dalyvaujantiems generalinio prokuroro skyrimo ir atleidimo procese Seimui, Respublikos Prezidentui informaciją (viešus pranešimus) apie baudžiamosios politikos prioritetų įgyvendinimą, viešojo intereso gynimą, prokuratūros darbo organizavimą, prokuratūros veiklos kryptis, bendradarbiavimo su Lietuvos ir užsienio ikiteisminio tyrimo įstaigomis, kitomis institucijomis organizavimą, nusikalstamų veikų tyrimo terminus, prokuratūros darbe kylančias problemas ir kt.

Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad tokia informacija (vieši pranešimai) gali būti teikiami *inter alia* metinės prokuratūros veiklos ataskaitos forma.

Vadinasi, pagal Konstituciją Seimas, įgyvendindamas Konstitucijos suponuojamą galimybę įstatymu reglamentuoti savo funkcijų vykdymui reikšmingos informacijos, *inter alia* ataskaitų forma, reguliarių gavimą iš valstybės institucijų (išskyrus teismus), gali nustatyti, kad generalinis prokuroras Seimui bendra tvarka reguliariai teikia informaciją apie prokuratūros veiklą, *inter alia* metinę jos veiklos ataskaitą; tačiau negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį generalinis prokuroras būtų įpareigotas Seimui ar Respublikos Prezidentui teikti informaciją ne apie apibendrintus visos prokuratūros veiklos aspektus, bet būtent apie tai, kaip Generalinės prokuratūros ir teritorinių prokuratūrų prokurorai vykdo konstitucines funkcijas.

<...>

Taigi pagal Konstituciją apskritai yra galimas <...> generalinio prokuroro atsiskaitymas už prokuratūros veiklą *inter alia* jo skyrimo ir atleidimo procese dalyvaujančiam Seimui, taip pat tokia atsiskaitymo Seimui forma kaip metinė prokuratūros veiklos ataskaita (jos teikimas). Tačiau tokio <...> atsiskaitymo ir metinės prokuratūros veiklos ataskaitos teikimo įgyvendinimas (taikymas), grindžiamas konkrečia atsiskaitymo ir metinės prokuratūros veiklos ataskaitos teikimo procedūra (*inter alia* jos tikslo, taip pat baigties ar ją išreiškiančio Seimo akto priėmimo) samprata, negali sudaryti prielaidų pažeisti Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 3 dalyje įtvirtintą prokurorų nepriklausomumo principą.

<...>

<...> Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 3 dalyje įtvirtintas draudimas kištis į prokurorų, vykdančių Konstitucijoje nustatytas funkcijas, veiklą, varžyti prokurorų nepriklausomumą vykdant Konstitucijoje nustatytas funkcijas būtų pažeistas ir tokiu (*inter alia* teisinį pagrindą įstatymų lygmeniu turinčiu) teisės taikymo aktu, kuriuo Seimas nutartų, pritari ar nepritari generalinio prokuroro pateiktai metinei prokuratūros veiklos ataskaitai.

Generalinio prokuroro atleidimas iš pareigų (Konstitucijos 84 straipsnio 11 punktas (2003 m. kovo 20 d. redakcija), 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 5, 6 dalys)

Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 30 d. nutarimas

Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 5 dalyje nustatyta, kad generalinį prokurorą skiria ir atleidžia Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu, o šio straipsnio 6 dalyje – kad prokurorų skyrimo ir atleidimo tvarką, jų statusą nustato įstatymas. Be to, Konstitucijos 84 straipsnyje nustatyta *inter alia* tai, kad Respublikos Prezidentas „Seimo pritarimu skiria ir atleidžia Lietuvos Respublikos generalinį prokurorą“ (11 punktas (2003 m. kovo 20 d. redakcija)).

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad įstatymų leidėjas, įgyvendindamas konstitucinius įgaliojimus nustatyti subjektus, kurie skiria ir atleidžia prokurorus, taip pat nustatyti prokurorų įgaliojimų trukmę, jų skyrimo, atleidimo tvarką, atleidimo pagrindus, yra saistomas Konstitucijos, taigi ir joje įtvirtinto teisinės valstybės principo, suponuojančio teisinį tikrumą, stabilumą, teisėtų lūkesčių apsaugą; įstatymų leidėjas, įstatymu nustatęs generalinio prokuroro įgaliojimų trukmę, neturi teisės nustatyti bet kokių generalinio prokuroro atleidimo iš pareigų nepasibaigus įgaliojimų terminui

pagrindų; įstatymų leidėjas pagal Konstituciją gali nustatyti tik tokius generalinio prokuroro atleidimo iš pareigų nepasibaigus jo įgaliojimų laikui pagrindus, dėl kurių pobūdžio generalinis prokuroras apskritai negali eiti savo pareigų (pvz., dėl tokių teisinių faktų, kaip įstatyme nustatytas amžius, perėjimas į kitą darbą, Lietuvos Respublikos pilietybės netekimas) (2003 m. sausio 24 d. nutarimas).

Pažymėtina, kad minėtame Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 16 d. sprendime taip pat buvo išaiškintos Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 30 d., 2003 m. sausio 24 d. nutarimų nuostatos, susijusios su prokurorų atleidimo teisiniu reguliavimu.

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 16 d. sprendime pažymėta, kad:

– Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 6 dalyje nustatyta, kad prokurorų skyrimo ir atleidimo tvarką, jų statusą nustato įstatymas; vadinasi, pagal Konstituciją generalinio prokuroro skyrimo ir atleidimo tvarka gali būti nustatyta tik įstatyme;

– Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 5 dalyje nustatyta, kad generalinį prokurorą skiria ir atleidžia Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu; įstatyme, kuriame nustatyta generalinio prokuroro skyrimo ir atleidimo tvarka, turi būti nustatyta, kad subjektas, skiriantis ir atleidžiantis generalinį prokurorą, yra tik Respublikos Prezidentas, kuris tai gali daryti Seimo pritarimu;

– pagal Konstitucijos 76 straipsnį Seimas turi teisę pats nustatyti savo struktūrą ir darbo tvarką; Seimas, paisydamas Konstitucijos, turi teisę pats spręsti savo struktūrinių padalinių sudarymo, jų kompetencijos, darbo organizavimo klausimus; jokia kita valstybės valdžios institucija negali įsiterpti į šiuos Seimo konstitucinius įgaliojimus; vadinasi, Seimo statute turi būti nustatyta, kokia tvarka Seimas sprendžia, pritarti ar nepritarti Respublikos Prezidento siūlymui skirti ar atleisti generalinį prokurorą; Seimo statute nustatydamas, kokia tvarka pritariama ar nepritariama Respublikos Prezidento siūlymui skirti ar atleisti generalinį prokurorą, Seimas negali nustatyti kokių nors generalinio prokuroro atleidimo iš pareigų pagrindų, nes generalinio prokuroro atleidimo iš pareigų pagrindai gali būti nustatyti tik įstatyme;

– generalinis prokuroras nėra Seimo skiriamas ar renkamas pareigūnas, jį iš pareigas skiria ir iš jų atleidžia Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu, vadinasi, jam negali būti taikoma Konstitucijos 75 straipsnyje nustatyta atleidimo pareiškiant nepasitikėjimą procedūra, kuri yra siejama su pareigūno veiklos vertinimu.

Konstitucinis Teismas 2014 m. sausio 16 d. sprendime išaiškino, kad Konstitucinio Teismo 2003 m. sausio 24 d. nutarimo <...> nuostatos „<...> įstatymų leidėjas turi įgaliojimus įstatymu <...> nustatyti prokurorų įgaliojimų trukmę, jų atleidimo iš pareigų pagrindus bei tvarką. Tai nustatydamas Seimas yra saistomas Konstitucijos, taigi ir joje įtvirtinto teisinės valstybės principo, suponuojančio teisinį tikrumą, stabilumą, teisėtų lūkesčių apsaugą. Įstatymų leidėjas, įstatymu nustatęs generalinio prokuroro įgaliojimų trukmę, neturi teisės nustatyti bet kokių generalinio prokuroro atleidimo iš pareigų nepasibaigus įgaliojimų terminui pagrindų. Įstatymų leidėjas pagal Konstituciją gali nustatyti tik tokius generalinio prokuroro atleidimo iš pareigų nepasibaigus jo įgaliojimų laikui pagrindus, dėl kurių pobūdžio generalinis prokuroras apskritai negali eiti savo pareigų (pvz., dėl tokių teisinių faktų, kaip įstatyme nustatytas amžius, perėjimas į kitą darbą, Lietuvos Respublikos pilietybės netekimas)“, Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 30 d. nutarimo <...> nuostatos, kad Konstitucijos 76 straipsnyje, kuriame nustatyta, jog Seimo struktūrą ir darbo tvarką nustato Seimo statutas, Seimo statutas turi įstatymo galią, „suformuluota blanketinė norma, leidžianti Seimui pačiam nustatyti savo

struktūrą, darbo tvarką, įstatymų ir kitų teisės aktų pateikimo, svarstymo ir priėmimo procedūras, Seimo struktūrinių padalinių kompetenciją, jų tarpusavio santykius, taip pat reglamentuoti kitus Seimo funkcionavimo klausimus“, *inter alia* reiškia, kad generalinio prokuroro atleidimo pagrindai ir tvarka turi būti nustatyti tik įstatyme; Seimo statute gali būti nustatyta *inter alia* tai, kokia tvarka Seimas priima sprendimą dėl pritarimo Respublikos Prezidento siūlymui skirti ar atleisti generalinį prokurorą.

<...>

<...> pagal Konstitucijoje, *inter alia* jos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 3 dalyje, įtvirtintą prokurorų nepriklausomumo vykdant Konstitucijoje nustatytas funkcijas principą draudžiama įstatymų leidėjui nustatyti toki generalinio prokuroro atskaitomybės (*inter alia* metinės informacijos apie prokuratūros veiklą teikimo) Seimui teisinį reguliavimą, pagal kurį Seimo nutarimas nepritari metinei prokuratūros veiklos ataskaitai būtų pagrindas Seimui nuspręsti siūlyti atleisti generalinį prokurorą.

Kartu pažymėtina, kad pagal Konstituciją apskritai nėra negalimas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį Seimas, dalyvaujantis skiriant ir atleidžiant generalinį prokurorą, siūlytų Respublikos Prezidentui atleisti generalinį prokurorą įstatyme nustatytais pagrindais.

Prokuroro funkcijos (Konstitucijos 118 straipsnis (2003 m. kovo 20 d. redakcija))

Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 27 d. nutarimas

Pagal Konstitucijos 118 straipsnį (2003 m. kovo 20 d. redakcija) ikiteisminį tyrimą organizuoja ir jam vadovauja, valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose palaiko prokuroras. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją prokuroras yra specifinius valdingus įgaliojimus turintis valstybės pareigūnas ir kad jo funkcijos yra kitokios nei teisingumo vykdymas (*inter alia* 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas); pagal Konstituciją prokuroras nevykdo teisingumo; teisingumas taip pat nėra vykdomas ikiteisminio tyrimo etape (2006 m. sausio 16 d., 2011 m. balandžio 7 d. nutarimai).

Pagal Konstituciją niekas kitas, išskyrus prokurorą, negali organizuoti ikiteisminio tyrimo ir jam vadovauti (*inter alia* 2004 m. gegužės 13 d., 2006 m. sausio 16 d. nutarimai); iš Konstitucijos 118 straipsnio 1 dalies nuostatos prokurorams kyla pareiga organizuoti ikiteisminį tyrimą ir vadovauti jam taip, kad būtų surinkta objektyvi, išsami informacija apie nusikalstamą veiką ir asmenį, įtariamą padarius šią veiką, kuri *inter alia* sudarytų teises prielaidas teismui baudžiamajoje byloje nustatyti tiesą ir priimti teisingą sprendimą dėl asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo (2006 m. sausio 16 d., 2011 m. balandžio 7 d. nutarimai).